

בית הלל

הנהגה תורנית קשובה

חוברת מס'

3

תמוז התשס"ג

- שגרה והתחדשות - הרב מאיר נהוראי, עמ' 2 • הכל אני יכול בחופש הגדול? - הרבנית עו"ד ירדנה קופ-יוסף, עמ' 2
- האם מותר לצאת לטיול בחו"ל - הרב יוסף סלוטניק, עמ' 3 • חדשות בית הלל - עמ' 4-5
- הסכמי קדם נישואין - עמדת בית הלל, עמ' 6 • כשרוצים כבוד זוגי באמת - הסכם לכבוד הדדי! - הרב דוד בן זון, עמ' 6
- קדיש יתומה - עמ' 8 • נסיעות לחוץ לארץ-עמ' 10 • תרבות כללית-חובה, היתר או איסור? - עמ' 13

שגרה והתחדשות

הרב מאיר נהוראי, יו"ר בית הלל

הטענה היא יותר ערכית - קמים מאוחר, מבלי עם חברים (בד"כ וירטואלית), אין סדר ואחרי 4-6 שבועות הילדים מתחילים לטפס על הקירות או לעשות "שטויות".

מנוחה או בטלה?

עמדות השוללות חופשה מבית ספר, מושתנות על שתי הנחות: האחת, ש"הבטלה מביאה לידי שיעמום" וללא מסגרת בית ספרית אי אפשר להימנע מהבטלה והשיעמום. ההנחה האחרת מניחה שהתבטלות מתלמוד תורה, הינה מפגע שיש לצמצמו כפי שאנו מוצאים לדוגמה בערוה"ש או"ח רל"א - "ואף בזה המעט שיש לא תהא כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת הש"י כגון ללמוד תורה או לעסוק במצות". מנוחה והנאות הגוף יש לצמצם למינימום ההכרחי לקיים אורח חיים של לימוד תורה וקיום מצוות. על בסיס דומה הרב מנחם מנדל שניאורסון זצ"ל, כתב במספר אגרות ואמר בשיחות, שהיה רוצה לבטל חופשות מהשיבות אם רק היה יכול.

אלא שלצד ביקורתו, הוסיף הרב מנחם מנדל "אותו עניין מה שיוצאים מהשיבות (בזמן הקיץ), יש בו את הצד הטוב... זה מה שיכולים לשלוח את הילד דווקא לכה סוג קעמפ שהוא ראוי לשמו... כך שהקנין ינוצל, להתחזקות אמיתית ביהדות ובתורה ומצוות". הוא כתב שמנהג לימוד פרקי אבות בחודשי הקיץ, מכון לחיזוק האדם מול הסכנות הרוחניות האורבות לילדים ולנוער בחופש.

כהורים, ניתן לאמץ שתי תבונות מתוך דברי:

קביעת יעד לימודי מוגדר עם ילדנו, פרק שבועי מפרקי אבות, או פרקי תנ"ך בהם הלימוד עצמו מזכיר מי אנוחנו ומה חשוב באמת.

בחירה נבונה של מסגרת קיץ שעשויה להעשיר את עולמם הפיזי והרוחני של ילדנו. אם תשאלו בני חו"ל רבים, תשמעו שחווית ה"קעמפ" עיצבה אותם, אף יותר מבתי הספר. מה עד כדי כך נותן משקל מכריע אף נגד השבתת הלימודים הרגילים?

הנינוחות המאריבה את התורה, הטבילה הטוטלית בחוויית קיום התורה, שפעמים חזקה אף יותר מחוויית הבית (זה יכול להיות נכון הן לגבי מסגרות יומיות והן לגבי מסגרות עם לינה) ולנוער-התמסרות הם עצמם להדריך ולהוביל במסגרות בלתי פורמליות.

ב. הצדקות (בדיעבד) לחופשות ממושכות

מול המימרה "אין מבטלין תינוקות של בית רבן (אפילו) לבניין בית המקדש", שאף נפסקה להלכה ברמב"ם, כותבים רבים, שבדור שלנו זקוקים למנוחת הנפש והגוף ואין מסתפקים ביום או אפילו "בין הזמנים" של תשעה באב עד ראש חודש אלול. כך מסביר משרד החינוך את הצורך של המורים והילדים, וכך אנו מסבירים לעצמינו את הצורך בהפוגה מהעמל והרוטינה.

אם כן, עלינו להבטיח סוג של חופשת קיץ, שאכן ימלא את ייעודו לרענן כוחות ובניית ציפייה לשנה הבאה. המציאות טופחת על פנינו: הרבה שעות משחקי מחשב, בזבזי זמן בקניונים ושיעמום מדלדלים כוחות במקום לרענן.

גם כאן ארצה להציע הצעות שהוכיחו את עצמן:

1. קיום שיחה אישית עם ילדנו, החל מגיל בית ספר ועד סוף התיכון, כדי לאפשר ראיית התמונה הכוללת של הקיץ, קביעת יעדים והעמדת סדר קיץ המבוסס על תכנים החשובים לנו. מנסיון רב, לא מצאתי טוב מאסטרטגיה זאת להבטחת חופש מלא סיפוק, הגנה ומנוחה. כל ילד חושב ורושם את החשוב לו, מונה מספר יעדים, חושב בפועל על דרכים להשגתם ועל סדר יום ושבוע שיאפשר השגתם (הרעיון לקוח מ"שיטת שבעת ההרגלים של אנשים אפקטיביים במיוחד" של סטיבן קובי). "יעד" יכול לכלל בילוי עם חברים, וגם לימוד מספר פרקי משנה. באורח פלא הקיץ מתמלא ולא מתבזבז.

2. אם פעם היתה התאמה בין החופשות לבין צרכי ההורים והמשק, אפשר להשיג זאת כעת באופן מעט מלאכותי בזעיר אנופי: שתפו את ילדיכם בעבודות משק הבית או בסביבתכם. אם אי אפשר, המציאו פרויקט הזורש תכנון, בנייה ומעקב, התמדה, לימוד אומנות או אומנות. מגינות, עשיית גבינות, ריבות ועד בניית רהיטים לשחק עם ילדכם, לטייל לקרוא וכו'. לאמץ בתוכנו מנטליות של חופשה, שחרור במקום שיטור. אם עברנו עם ילדנו על יעדיהם ודרכי מימושם בפועל אין צורך (רוב הזמן) להיות שוטה. (יש עדיין צורך להיות טבח...).

ניצול הקיץ ללמידה מסוג אחר, לקליטת שפה, כישורי ציור או מוזיקה בהם אי אפשר להתמקד בשעות הארוכות של הלימודים במשך השנה.

לסיכום: עם שינוי פרספקטיבה, כמעט הכל אפשר בחופש הגדול. אין צורך לראות את החופש כ"הכרח" בלבד, אלא, הזדמנות לפתח את תחומי החוץ, על מנת שאלו יוכלו לקיים יחסי גומלין עם הקודש באופן יותר בריא ויותר מלא. אין זה מבטל את שאלת המינון ואורך החופש, דילמות שנושאר לעת עתה לשר החינוך ולציבור הקוראים.

ובניתיים, החופש יכול להיות בחינת דברי פו הדב: "אין איש שלא ירגיש בשמים אם יש לו בלון. מנופח כמובן"

דרכו של עולם, שאדם מתרגש ומתפעל מאתגר חדש ומרענן ופחות משגרה, שעלולה לשיעמום ולעייף. דווקא משום כך, אסור לנו להקל ראש ולהתעלם מהשגרה, שהיא ערך בסיסי וקיומי לאדם. מורי הרב יהודה עמיטל זצ"ל היה נוהג ללמד בשיבה את המדרש, שמופיע בהקדמה לספר 'עין יעקב' אודות קרבן התמידי. הרב חזר ושנה את המדרש פעמים רבות וביקש להטמיע בקרב תלמידיו את תוכנו. המדרש מצטט תנאים המתוכחים בהכרת הכלל הגדול והבסיסי בתורה:

'בן זומא אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא 'שמע ישראל'. בן ננס אומר: מצאנו פסוק כולל יותר והוא 'ואהבת לדעך כמוך'. שמעון בן פזי אומר: מצאנו פסוק כולל יותר והוא 'את הכבש האחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בן הערביים'... הלכה כבן פזי!

כיצד ר' שמעון בן פזי משווה בין קרבן התמידי לבין ערכים נשגבים וחשובים כמו אהבת הזולת או אמירת שמע ישראל? ועוד: הייתכן שנפסוק הלכה כדבריו! העצמתו של קרבן התמידי המופיע בפרשתנו נובעת בעיקר ממחווה. קרבן זה משקף את ההתמדה, שהיא אחד מהערכים המשמעותיים ביותר בהצלחת כל מפעל גשמי ורוחני. משה מבקש לחזור ולשנן את פרשת התמידי וקרבנות המוסף רגע לפני כניסת העם לארץ, כדי ללמד את הדרך שבמצעוה יצליחו לרש את הארץ. ההצלחה מותנית בהתמדה ובמסירות נפש.

במסגרת דינוי בית המדרש בבית הלל, אנו מתבקשים לעסוק בסוגיות של שגרה וגם בסוגיות חדשות. אנו משתדלים להוציא פסקי הלכה הקשורים לשיח הציבורי, מתוך ליבון ההלכה ממקורותיה התלמודיים ועד פוסקים בני זמננו ובמקביל לדון בנושאים מגוונים בפן המחשבתי והרעיוני. החוברת עוסקת בחופש הגדול בכלל ובשעות הפנאי בפרט. אנו מבררים את יחסנו לתרבות וכיצד לשלבה בזמן הפנוי. הכנו צידה רוחנית לדרך לאלו המבקשים לנסוע לחו"ל על מנת להתרענן ולנפוש להתבונן בפלאי הטבע ולראות את בריאתו של הקב"ה. ערכנו עבורם הלכות מתחום השבת והכשרות. מצד שני, יש בחוברת תשובה חדשה המבוססת על פסיקות קודמות בנוגע לקדיש יתומה. חלק מרבני הקהילות נשאלים האם אישה בשנת האבל רשאית לומר קדיש על הוריה? מדובר בשאלה שנושאלה לפני מאות שנים, אולם, בשנים האחרונות בו בזמן, שגשים מגיעות יותר לבית הכנסת ומתפללות מהדהדת השאלה בקהילתנו והופכת לרלוונטית ומעשית.

לצערנו, ישנם מקרים רבים של גירושין ובחלקם הבעל נמנע מלתת גט לאשתו. פתחנו בקמפיין הקורא לחתום על הסכם לכבוד הדדי שבכוחו למזער את המקרים הנוראיים הללו במסגרת ההלכה. אנו מעוניינים שהחתימה על ההסכם תהפוך לנורמה חברתית ואף קבלנו הסכמה וחיזוק מרביתנו הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א והרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א.

בתקופה האחרונה עולם הרבנות עובר זעזוע. המחלוקת חצתה את הגבולות והיא בוערת כאש בתוך המחנה. תדמית הרבנות הולכת ופוחתת ובשעה זו עלינו להתפלל לפני בורא עולם, שהמחלוקת ששורפת כל חלקה טובה תיפסק ובמקומה תבוא הפריחה באמצעות מטה השקד שפורח ומלבב. חובתנו להסיר את הרפש הפולחני מהידיון ולתת למועמדים להביע את דעותם בתחומים השונים העומדים על הפרק, כך שההכרעה תבוא ממחלוקת נקיה נטולת לשון הרע ורכילות. אנו מבקשים לשנות את השיח ולאפשר מחלוקת ששני צדדיה נשמעים בנועם ובדרך ארץ.

הכל אני יכול בחופש הגדול?

הרבנית עו"ד ירדנה קופ-יוסף

אסגיר כאן סוד, שמן הסתם ירביח מיד חלק מהקוראים-אני מאד אוהבת את החופש הגדול, מאד נהנית מההזדמנות לבלות עם ילדיי פרקי זמן משמעותיים בקיץ, בלי מסגרות ובלו סדרי יום כפויים מבחין.

כיוון שאני חשה שזו עמדה לא פופולרית, אנסה לחלוק אתכם כמה תבונות עקרוניות ומעשיות המובילות לתוצאה זו.

בשלוש השנים האחרונות ישנו טרנד המאושש את תחושת: דרישה הולכת וגוברת מצד הורים לקיצור החופש הגדול, ולפתיחת תלמודי תורה עם חופשות קצרות. בעוד לגבי ילדיהם הקטנים הנימוקים הם כספיים ולוגיסטיים-עולה הון להעסיק ולטפל בקטנים כשאין חופש להורים, כלפי הילדים הגדולים

האם מותר לצאת לטיול בחו"ל הרב יוסף סלוטניק

השוטטות (=לשוט") טומנת בחובה אמירה, לא טוב לי במקום שבו אני נמצא. באמירה זו יש זלזול ופגיעה במתנה הגדולה שנתן לנו הקב"ה - ארץ ישראל. אך אם אדם יצא בגלל איזו שהיא סיבה ומיד בתום הצורך הוא חוזר אל ארץ ישראל, הרי שאין במעשה זה פגיעה וזלזול.

כל עוד האדם ממוקד, יוצא למטרה מוגדרת, כאשר טווח הפעילות ואפשרות הקשר והחיבור לנעשה לארץ הוא בטווח הסביבי הרי הדברים מותרים. אך אם אדם עוזב את הארץ על מנת להשתקע במקום אחר או אפילו עוזב ללא מטרה מוגדרת ובכך מראה שהארץ המובטחת אינה ביתו - לכך מתנגדים חז"ל!

לאור קריאה זו, מזונות ורווחה כלכלית הן דוגמאות לסיבות למענו מותר לצאת, בניגוד ל"שוטטות" המהווה יציאה ללא סיבה. אכן הראשונים והאחרונים המוקדמים, העלו סיבות נוספות למענו מותר לעזוב את הארץ לתקופה מוגבלת כמו נישואין, תלמוד תורה וסחורה (רמב"ם) או כמו סיבות חברתיות ש"לראות פני חבר" (מגן אברהם תקל"א ס"ק ז').

פוסקים רבים קבעו שאלו דוגמאות בלבד וכל סיבה משמעותית כבר מהווה סיבה מספקת ליציאה. הרב וזנר (שו"ת שבט הלוי) כתב: "ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ברוך הוא יש מקום לצדד להקל, כמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה". הרב דייבובסקי (תחומין כרך כ') כתב גם הוא: "נראה שגם יציאה לנופש המושג ע"י שינוי אזור ושינוי אווירה, גם היא בבחינת צורך ומותרת.... טיול שכל כולו לצרכי הנאה וביילוי אין להתירו. אבל די בצורך כל דהו הכרוך בטיול - לימוד, הרווחה בסחורה, בבריאות הגוף או הנפש ולצורך התבוננות בפלאי הבריאה - כדי להתירו". כך פסק גם הרב רבינוביץ (שו"ת שיח נחום): "המתוודע ליהודים בחוץ לארץ, או המטייל לראות נפלאות הבריאה, כגון הרים וימים ושאר נפלאות הטבע שיש לברך עליהם ברכות הראייה - הכל דבר מצוה ויחשב ומותר". גם הרב ליכטנשטיין (בדף קשר לתלמידים בצבא) כתב: "לכן נראה שטיול לצורך כזה יהיה מותר. אם הטיול מקדם מבחינה תורנית, ערכית, רוחנית ותרבותית"

על אף האמור, ברור מהגמרא שיש קטגוריה האסורה ודומני שמדובר על סוג של גיחה לחו"ל שמטרתה אינה מוצהרת. הטיול אינו ממלא מטרה או צורך ברמה החברתית, תרבותית, חינוכית או תורנית שאי אפשר היה לקיים בארץ. לשם הדוגמה משפחה הרוצה זמן איכות עם הילדים, יהיה במלון, ילכו לבריכה, ישחקו משחקי קופסה וייהנו מגיבוש משפחתי. המטרה לכשעצמה חיובית ראויה וכמעט הכרחית במרקם המשפחתי, אך את כל המטרות הנ"ל אפשר לממש בצפון או במלון באילת. אם הם בוחרים לנסוע לאיטליה כיון ששם המים בבריכה צלולים יותר, או החדר במלון מעט נוח יותר, במקרה זה סביר שרבים מהפוסקים יקבעו שהנסיעה אינה ראויה.

למסקנה: רבים הפוסקים מכל המגזרים והמסורות המתירים לנסוע לחו"ל ולראות את פלאי תבל, לאגור כוחות, ללמוד להכיר תרבויות וקהילות אחרות. היתר זה מובהק אף יותר למי שנוסע לנסיעה קצרה, תחומה בזמן, שמטרתה מוגדרת כמו עסקים, טיול מאורגן, סיור לימודי, ביקור משפחה וכד'. אמנם, הרוצה להדבק בקדושת הארץ ולשאוב מלא חופנים מהשפע המקומי נוהג במידת החסידות אותו משבח הרמב"ם (הלכות מלכים ה' י'). מעבר לשאלה ההלכתית פורמאלית דומני שיש גם שאלה ערכית, בעיני החופשה מהווה אתגר, האם נצליח לצאת לחופשה ולמצוא את הקב"ה? בזרם המתמיד של החיים, בשגרה השוחקת אנו לעיתים מקיימים את אורח החיים הדתי כמצוות אנשים מלומדה. כאשר אנו משנים אורח ויוצאים לחופשה, נופלת לידנו הזדמנות, האם ניסע לחו"ל ונתמקד בשופינג או ננסה לחוות חוויה שתעשיר את עולמינו הרוחני? האם נלך לאלפים ובהדרת הקודש ניזכר במי שאמר והיה העולם או שנתמקד רק בשיעורי הסקי? האם נגיע למוזיאון ונברך שנתן מחכמתו לבשר ודם או שרק נשתעשע בלונה פארק? האם נפגוש אנשים חדשים ונלמד על עצמינו דבר או שנים או שנתמקד רק בבינוניות שכבר קיימת בתוכנו? האם נבחר למלא את המצברים או שנרוקן אותם מעט יותר בחוויה דלת רוחניות (אם כי מן הסתם בהכשר מהודד)? אם נכריע שכדי למלא בתוכן את עולמינו הרוחני עלינו לבקר במקום אחר כדי שנחזור אחרים, אזי אין ספק שזו ההגדרה של יציאה לצורך מצווה. השאלה בעיני היא אינה האם לנסוע לחו"ל אלא מה אנו רוצים למצוא שם? ומה נבחר להביא הביתה? נסיעה טובה!!!

עונת הקיץ בפתח ועימה שלל הזדמנויות למלא מצברים ולשנות את האווירה. העיתונות רוויה בהצעות לחופשה בחו"ל ומן הראוי לברר האם הדבר מותר על פי ההלכה. כבר בפתיחה אבהיק, איני בא לעודד נסיעות לחו"ל, אלא לברר האם הדבר מותר או אסור על פי ההלכה. ישנן מספר סוגיות בתלמוד, הקובעות בצורה חריפה את חשיבות הדבקות בארץ ישראל, גם על חשבון קיום מצוות וערכים אחרים. עם זאת, ישנן סוגיות מהן עולה תמונה מורכבת יותר. הגמרא במסכת עבודה זרה (ג.) הדנה בשאלה מתי מותר לכהן לצאת מהארץ לחו"ל: "...ואם היה כהן - מטמא בחוזה לארץ לדון ולערער עמהם; ... ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה..."

מסוגיה זו עולה, שיש איסור לכהן לצאת מהארץ לחו"ל בגלל טומאת ארץ העמים, אך ראשונים רבים הבינו שאיסור זה אינו ייעודי רק לכהן וגם לישראל אסור לצאת מהארץ לחו"ל. הסוגיה קובעת שאיסור זה הותר לשלוש מטרות שונות: 1. להציל ממונו מיד הנוכרים. 2. ללמוד תורה. 3. לישא אישה. ההיתר נובע מכך שלא יהיה ניתן לאדם לבצע מטרות אלו ללא היציאה לחו"ל ומכך עולה שרק במקרים של צורך גדול, מותר לאדם לצאת מהארץ לחו"ל. נותרו, אם כך, שתי נקודות שצריך לברר בסוגיה כדלקמן:

א. האם מדובר על יציאה לזמן קצר, עם תכנון לחזור לארץ ישראל אחרי השגת המטרה או שמדובר על עקירה לחו"ל בגלל הרצון להשיג את המטרה? בנקודה זו נחלקו הראשונים. מדברי התוספות (שם ד"ה לישא) נשמע שהאיסור לצאת הוא רק במקרים בו האדם מהגר לארץ אחרת, אך אם היציאה לזמן מוגבל היציאה מותרת גם ללא קשר לשאלה מדוע אדם יוצא. לעומת זאת הרמב"ם (הלכות מלכים ה' ט') פוסק שמותר לצאת גם לזמן מוגבל רק עבור המטרות המוזכרות לעיל.
ב. האם רשימת המצוות והמטרות המוזכרות בסוגיה, היא סגורה או שמא אלו דוגמאות אותן ניתן להרחיב גם למצוות ונושאים אחרים? גם בשאלה זו נחלקו ראשונים ותוספות (שם) מביא שתי דעות בענין: "דוקא באלו מצוות שהן חשובות... אבל לשאר מצוות לא.. אבל בשאלות דרב אחא מפורש הנך דקילי וכל שכן לשאר מצוות שהם חשובות". מדברי הרמב"ם עולה כעמדת רב אחא גאון, שאלו דוגמאות בלבד שכן הוא הוסיף לרשימה גם היתר לצאת כדי לעשות סחורה דבר שלא הזכיר במפורש בסוגיה זו.

הסוגיה השנייה שדנה בנושא זה היא במסכת מועד קטן (ג. - י"ד) לגבי היתר מיוחד להתגלח בחול המועד עבור הבא ממדינת הים: "מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא, רבי יהודה אומר: הבא ממדינת הים - לא יגלח, מפני שיצא שלא ברשות. אמר רבא: לשוט - דברי הכל אסור, למזונות - דברי הכל מותר, לא נחלקו אלא להרויחא. מר מדמי ליה כלשוט, ומר מדמי ליה כל מזונות".
רבים מהראשונים הבינו שסוגיה זו בעומקה דנה בשאלה למי מותר לצאת מהארץ לחו"ל. הסוגיה קובעת שמי שיצא בהיתר וחזר בחול המועד מותר לו להתגלח ומי שיצא באיסור לא התירו לו להתגלח. הסוגיה דנה בשלשה מצבים:

א. האדם יוצא עבור 'מזונות', כלומר עבור צורכי מחיה בסיסיים - הסוגיה קובעת שאין ספק שמוותר לצאת עבור סיבה זו.
ב. להשגת רווח, כלומר האדם יצא כדי להשיג רווחה כלכלית ולא בשביל צרכי מחייה בסיסיים - הסוגיה מכריעה שיש בכך מחלוקת בין התנאים, משנתנו (שהכלה כמותה) התירה יציאה אף לצורך זה.
ג. 'לשוט', ביאר רש"י "כדי לשוט בעולם ולראותו", מהסוגיה עולה שאסור לצאת מהארץ עבור מטרה זו.

בעוד שהסוגיה במסכת עבודה זרה התירה את היציאה רק כאשר לא הייתה בריה אחרת, סוגיה זו מתירה את היציאה לחו"ל רק כדי להשיג רווחה כלכלית. מסקנה זו, הובילה את הפוסקים לבאר את האיסור בצורה אחרת. האיסור לצאת מהארץ הוא היציאה ללא סיבה. פעולת

חדשות בגדה

עשרות מנהיגי ציבור ורבני בית הלל מתכנסים לכינוס היסוד של המועצה הציבורית של בית הלל

הכנס ייערך ביום חמישי, י"ט בתמוז תשס"ג. המועצה כוללת מעל למאה מנהיגי ציבור בתחומי העשייה והפעילות השונים בחברה הישראלית הכוללת בין השאר אנשי אקדמיה, תקשורת, חינוך, עסקים, משפט ועוד. בכנס ישתתפו מעל 150 איש מקרב חברי המועצה ומקרב הרבנים והרבניות של בית הלל. הכנס יעסוק בדרכים להובלת שינוי חברתי בענייני דת, חברה ומדינה. בחלק הארי של הכנס יתקיימו דיונים בשולחנות עגולים בנושאים שעל סדר היום הציבורי הכוללים בין השאר את מעמד האישה בעולם היהדות, בעיית העגונות ומסורבות הגט במדינת ישראל, צבא והלכה, סוגיית הגיור במדינת ישראל, יחסי דתיים וחילוניים, הנישואין בישראל, צדק חברתי, מערכת החינוך בישראל, היהדות ומערכת המשפט בישראל, היחס לזרים במדינת ישראל, תרבות יהודית וישראלית ומעמדה של השבת במרחב הציבורי. בנוסף, יתקיים מושב נבחר ציבור שיעסוק בדרכים ליצירת זהות יהודית משותפת בחברה הישראלית בהשתתפות השר אורי אורבך, סגן השר זאב אלקין, ח"כ עליזה לביא, ח"כ אלעזר שטרן ובהנחיית הרב יהודה גלעד. את הכנס יסכמו ג'קי לוי, פרוץ' ורד נועם ופרופ' בני איש שלום.

המועצה הציבורית קמה לצד הגוף הרבני של בית הלל, כדי לממש את חזון השותפות עם הציבור. מהותו של ארגון בית הלל הוא הקשבה לציבור והשותפות עם כלל ישראל, רבני בית הלל מאמינים, כי בתקופתנו אין אפשרות להנהיגה תורנית לפעול במנותק מן הציבור אם ברצונה להיות רלוונטית. מטרת המועצה הציבורית היא למפות את האתגרים המרכזיים העומדים בפני החברה הישראלית בנושאי יהדות, דת ומדינה ולחשוב יחדיו על דרכי פעולה להתמודדות מול אתגרים אלו.

חדשות בגדה

עמדת בית הלל בנושא שעון קיץ בית המדרש ההלכתי של בית הלל

נציגי משרד הפנים פנו אל ארגון בית הלל בבקשה לחוות את דעתנו ההלכתית בנושא שעון הקיץ. בית המדרש ההלכתי כתב בנייר עמדה שהדיון על שעון קיץ אינו דיון על נושא הלכתי, אף שיש לו השלכות הלכתיות. השיקול המרכזי עבור מקבלי ההחלטות צריך להיות טובת המשק הישראלי וענייני בטיחות שונים. יש מקום להתחשב גם בצרכים של הציבורים השונים בתהליך קבלת ההחלטות, אך בוודאי שאין להפוך נושא זה למוקד מריבה ועימות נוסף בין הציבור הדתי לציבור החילוני. אם התאריך לסיום שעון הקיץ, לא יחול אחרי ה 25 באוקטובר, תהיה בכך בהחלט התחשבות ראויה בציבור הדתי.

משרד הפנים אימץ את העמדה של בית הלל ובעקבותיה, בשל שיקולי טובת המשק, הוארך שעון הקיץ עד לסוף חודש אוקטובר.

חדשות בגדה

ערב שו"תים ושרים עם רבני ורבניות "בית הלל" התקיים ב"גולה" בפתח תקווה

כשרבנים ורבניות מתכנסים יחד, זה בדרך כלל קורה בבית הכנסת או ביום עיון תורני. אך קבוצת רבנים ורבניות מ"בית הלל" החליטה לחשוב מחוץ לקופסא, ולהצטרף לאירוע תרבותי צעיר של מפגש ייחודי עם צעירים וצעירות בני המגזר הדתי. הרבנים והרבניות של "בית הלל": הרב צבי קורן, הרבנית אושרה קורן, הרב אוהד טהרלב, הרבנית ד"ר חנה פרידמן והרב שרון שלום הגיעו ביום שני, ב' תמוז, לאירוע "שו"תים ושרים" ב"גולה" בפתח תקווה. וקיימו הרבנים שיח מרתק, פנים אל פנים, באווירה ייחודית, שילוב שתייה ומזיקה טובה. הרבנים והרבניות עסקו בנושאים שעל סדר היום הציבורי והמגזרי בין השאר על כשרות במרחב החילוני, אליטיזם דתי, הלכה ישראלית, שותפות נשים במרחב הציבורי ועוד.

חדשות בגדה

דמותה של הרבנות בישראל בכנס הרבנים הרביעי של בית הלל

כנס רבני בית הלל הרביעי בנושא "דמותה של הרבנות בישראל" התקיים מיד לאחר חג הפסח בהשתתפות עשרות רבנים ורבניות. המושב הראשון בכנס עסק בנושא מערכת בתי הדין בישראל בו השתתפו הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה" ורשת בתי הדין "גזית", הרב שלמה ריסקין, רב היישוב אפרת וראש מוסדות אור תורה סטון והרב ד"ר שאול פרבר, ראש מכון עתים. הפאנל עסק באתגרים הקיימים במערכת בתי הדין במתכונתם הנוכחית וביתרונות וחסרונות שבהקמת מערכת בתי דין אלטרנטיביים. במושב זה אמר הרב יוסף כרמל "אנחנו צריכים לחזק את מעמדו של בית המשפט העליון, וזה לא סותר את דין תורה. אני לא רוצה לגור במדינה שאין בה בית משפט עליון חזק. אם רוצים להקים מערכת בתי דין אלטרנטיבית - אסור להרוס את מה שקיים, לפני שאתה מוכיח שיש לך אלטרנטיבה אמיתית." המושב השני עסק בנושא הרבנות הראשית ורבנות עיר ובו השתתפו הרב דוד סתיו רב העיר שהם ומועמד למשרת הרב הראשי שפרש את חזונו בנוגע לדמותה של הרבנות ועתידה בישראל. ד"ר הדר ליפשיץ והרב אילעאי עופרן הציגו את המודל הקהילתי להפרטת הרבנות של תנועת נאמני תורה ועבודה. "לרבנות הראשית תפקיד מרכזי ביצירת הלכידות החברתית בחברה הישראלית, תפקיד היסטורי חשוב ביצירת תא יהודי משותף של מרבית עם ישראל" כך אמר הרב סתיו בכנס "התפקיד השני של הרבנות הראשית היא להוות כתובת אמיתית לשיח רוחני אמיתי. לצערך, זה לא קיים היום ברבנות. כל נושא חברתי וכלכלי שעלה עד היום על סדר היום בחברה הישראלית - לא זכה לשום התייחסות והתמודדות ערכית של הרבנות. הרבנות צריכה לשמש קול של תורה וערכים". הכנס נחתם במושב בנושא מערך הכשרות במדינת ישראל בו השתתפו הרב אהרן ליבוביץ' חבר בית הלל והרב זאב וייטמן, ראש בית המדרש ההלכתי של בית הלל ורב חברת "תנובה".

חדשות בגדה כנס מתגייסים עם רבני בית הלל

עומד/ת לקראת גיוס לצה"ל? מחמנים לערב הכנה לשירות הצבאי של בית הלל. בערב תוכלו אתם, המתגייסים והמתגייסות לעתיד, לשמוע שיחות מפי רבני בית הלל בנושאים הבעורים לכל מתגייס/ת ולשאול את כל השאלות שרציתם לשאול. פרטים נוספים במדועה הבאה:

הגע לפני ההגיון

מתגייסות ומתגייסים
בואו לערב הכנה לשירות הצבאי
 מועדון "הגולה", רח' שמואל הנגיד 7, פתח תקווה
 קרוב לחמת סנולה

חמישי | 11.7 | ד' אב | 20:30

בתוכנית:

שירות ביחידה חילונית - הרב חנן נויבירט | כבוד השבת ודילמות הלכתיות - הרב מאיר נהוראי | ציות, סירוב ומה שביניהם - הרב יעודה גלעד | שו"ת צבא - הרב שמואל ריינר | בדרי מצוות הגיוס - הרב אוהד טהרלב | הדרך לשירות משמעותי - קצין בכיר | אתגרי הבת הדתיה בצבא - סן אביטל טרבלסי

חמשו אותנו ב-f ובאתר:
www.beithillef.org.il

מאגית

בית הלל
 מועדון הירושלמי לקהילה

מנהל
 מועדון הירושלמי לקהילה

מנהל
 מועדון הירושלמי לקהילה

מנהל
 מועדון הירושלמי לקהילה

חדשות בגדה עמדת בית הלל בנושא רחבת הכותל והר הבית

ערב יום ירושלים התשס"ג יצאנו בעמדה רשמית בנושא רחבת הכותל והר הבית, בה תמכנו במהלך של השר שרנסקי לכינון שלוש רחבות ברחבת הכותל ובנוסף קראנו לממשלת ישראל לאפשר תפילה ליהודים בהר הבית ולהפסיק את השפלת היהודים במקום הקדוש. בעמדה נאמר כי הפתרון המוצע לרחבת הכותל ראוי למדינה יהודית ודמוקרטית, המבקשת לתת ביטוי לחופש הפולחן לצד מחויבות למסורת ישראל. בד בבד על הממשלה למצוא פתרון דומה שיאפשר תפילת יהודים במרחבי הר הבית, ויפסיק את אפליית היהודים המנועים מקיום תפילות, פרטיות וציבוריות, במקום הקדוש לעם היהודי.

כשרוצים כבוד זוגי באמת - הסכם לכבוד הדדי!

הרב ד"ר דוד בן זזון

בכל שנה, בעשור האחרון במדינת ישראל מתגרשים כעשרת אלפים זוגות, ומתחתנים כשלושים אלף זוגות. ריבוי הגירושין מדגיש את הצורך בהסדר ראוי ומכובד בין הצדדים. גם כאשר הגירושין מוצדקים בעיני אחד מהצדדים או שניהם, הם תמיד כרוכים בסבל, בעוגמת נפש וכאב, ובקשיי הסתגלות למצב החדש.

אם בעבר הכתובה הייתה מסמך שנועד להסדיר את פירוק הנישואין, כבר במעמד הכללות באופן חד, ברור ומכובד, הרי שכיום אין מסמך דומה שעליו חותמים בני הזוג כשהם בשלב האהבה וההתקשרות. לכן, זוגות רבים מוצאים את עצמם נאבקים במשך שנים בבתי משפט על חלוקת הממון ועל הסדרים שונים, ומתקשים להשתקם ולפתוח דף חדש בחייהם.

הייתה לי הזכות להיות שותף ביצירת ההסכם לכבוד הדדי, יחד עם הרב אלישיב קנוהל וט"ר רחל לב-מור. ההסכם נבנה בהתאם להלכה, לאור דברי הפוסקים הראשונים והאחרונים, ותוך התייעצות עם דיינים, רבנים, ועורכי דין. הרעיון היסודי הוא שבתוך ההלכה היהודית מצוי גם הפתרון למצב הקיים.

ההסכם לכבוד הדדי מטפל בשתי חזיתות: האחת, בנתינת הגט ובמיניעת סרבנות גט. הוא משיית תשלום של דמי מזונות מוגברים על הצד המסרב לתת גט. החזית האחרת, היא טיפול מראש בסוגיית חלוקת הרכוש בדרך הוגנת. פעמים רבות, לדיינים אין כלים לאכוף גט לא על האישה ולא על הבעל - להסכם יש מעבר לכך, כדי להפעיל את ההסכם, על בני הזוג להגיע לטיפול מקצועי ולנסות לשקם את הזוגיות בטרם תתקבל החלטה סופית.

ההסכם בנוי בהשראת הכתובה, דהיינו, דאגה מראש, עוד בתחילת הנישואין, להסכם שיאפשר במקרה הצורך גירושין מכבדים והגונים. דווקא בשעה שבני הזוג אוהבים זה את זה, הם מבטאים דרך ההסכם את האחריות שהם לוקחים על הקשר הזוגי שאליו הם נכנסים. בחתימה על ההסכם הם מביעים את ההתחייבות זה לזה, ומצמצמים מחלוקות עתידיות.

במהלך השנים פגשתי זוגות שהיו בהליכי גירושין, ובמקרים רבים, ייתכן שאילו הם היו חותמים מראש על ההסכם לכבוד הדדי, הם היו יכולים לחסוך מעצמם הרבה כאב, כסף ועוגמת נפש. שכן חלק גדול מהנושאים שעליהם הם התדיינו בבית הדין ובבית המשפט, היה יכול לבוא לידי פתרון הולם מראש באמצעות ההסכם.

הרב ד"ר דוד בן זזון, מיוצרי ההסכם לכבוד הדדי, לשעבר רב קיבוץ עין צורים, מגשר בהסמכתו, מחנך בבית הספר הימלפרב בירושלים, וראש מכינת יונתן שבקיבוץ עלומים.

חדשות בגדה

בית הלל הוא ארגון הרבנים הראשון בישראל התומך במוצהר בהסכמי קדם נישואין. הסכם קדם נישואין נועד למנוע מקרי סירובי גט, סחיטה ועגינות במקרי גירושין, חס וחלילה. חתימה על הסכם תסייע לקדם תיקון חברתי בנושא.

סרקו את הקוד וצפרו את שמכם לעצומה המעודדת זוגות לחתום על ההסכם ותנו יד לחיזוק התא המשפחתי בישראל.

עמדת בית הלל בנושא: הסכמי קדם נישואין

לקראת שיאה של עונת החתונות, פתח ארגון רבני בית הלל בקמפיין המעודד זוגות העומדים להינשא, לחתום על הסכם קדם נישואין. במטרה למנוע מקרים של סירובי גט, סחיטה ועגינות. עמדה זו היא ראשונה מסוגה בישראל, מטעם ארגון רבני אורתודוקסי.

אנו עדים בכאב, לכך שאחוז הגירושין בעולם היהודי בכלל ובישראל בפרט, הולך וגדל לשיעור שלא ניתן להתעלם ממנו. בד בבד, בעיית סירוב הגט, העלולה להכות הן בגברים והן בנשים בישראל, מתפשטת ומתרחבת, כאשר אחד מבני הזוג המתגרשים מבין שיש כוח בידו להשתמש בסירוב הגט כאמצעי לסחיטה או לנקמה. הכאב והצער של העגונות והעגונים הוא עצום, מאחר והם מנועים מלהקים משפחות חדשות ובראות. על אחת כמה וכמה חריפה בעיית הנשים המנועות מללדת ילדים.

לאחר התייעצות רבות עם דיינים, רבנים, ראשי ישיבה ומומחים בנושא, ולאחר שיקול דעת ארוך ולימוד הנושא בתוך הארגון, החלטנו לצאת בקול קורא לכל חלקי הציבור לחתום על הסכם קדם נישואין למניעת סירוב גט. למהלך זה קיבלנו את תמיכתם של הרב נחום רבינוביץ שליט"א ראש ישיבת "ברכת משה", והרב אהרון ליכטנשטיין שליט"א ראש ישיבת "הר עציון". ראוי לציין שכלל ארגוני הרבנים האורתודוקסים בארה"ב תומכים ומעודדים חתימה על הסכמי קדם נישואין.

אנו מעודדים את כל הזוגות הנישאים בישראל לחתום טרם נישואיהם ובפעולתם זו להמחיש, הלכה למעשה, את אהבתם ומסירותם אחד כלפי משנהו. התחושה הרווחת אצל הזוגות הנישאים ערב נישואיהם, היא כי "לי זה לא יקרה". ברם, הסכמי קדם נישואין הינם תקנה המשמשת כאמצעי בטיחות, מעין תקנת הכתובה שתיקנו חז"ל.

הסכם קדם נישואין יוצר לחץ כלכלי על סרבן או סרבנית הגט, דבר שהוכח כאמצעי יעיל למניעת סירובי גט ועגינות, במקרים רבים. דווקא מתוך דאגה לשלמות התא המשפחתי היהודי אשר הוא אבן היסוד של חברה יהודית בריאה, אנו מאמינים שחתימה על הסכמי קדם נישואין אשר תהפוך לנורמה חברתית, רק תחזק את התא המשפחתי במדינת ישראל.

אנו קוראים לכל חברינו הרבנים להכיר באחריות הרובצת על כתפיהם בכל חופה וקידושין שהם מסדרים, לעודד את הזוגות לחתום על הסכם קדם נישואין, כדי שיצאו לדרכם המשותפת בבטחה ובכבוד הדדי. אנו סבורים שעל כל מחנך ומחנכת בישראל להסביר לתלמידיהם שאת קדושת מצוות הנישואין והגירושין אסור להפר דרך סירוב גט ושעל כל אדם לדאוג לחברה תקינה, על ידי חתימה על הסכם למניעתו. אנו פונים גם להורים ולמשפחות של הזוגות הנישאים בבקשה להגן על ילדיהם ע"י עידוד לחתימה על הסכם קדם נישואין למניעת סירוב גט.

מבין ההסכמים הקיימים אנו ממליצים ביותר על ההסכם לכבוד הדדי. אנו נמשיך את המאמצים לפיתוח ולשימוש בפתרונות הלכתיים מעשיים מניעתיים, אשר כולם יחד יביאו למיגור התופעה של סירוב גט והעגונות ולהנחלת שלום בית אמיתי בבית ישראל.

בטוחים?!

אלאקית

סרכנות גט פוגעת בתא המשפחתי בישראל. גברים ונשים מנצלים את כוחם כדי למנוע מבני וכנות זוגם את הזכות להשתקם ולהקים משפחה חדשה ובריאה.

יוזמה חברתית חדשה של ארגון רבני בית הלל, מבקשת לקבוע הסכם קדם נישואין **לכבוד הדדי** כנורמה ציבורית שתמנע מקרים נוספים של **סרכנות גט וענינות**. חתימה על ההסכם תעניק לחתן ולכלה תחושת **ביטחון**, כבר מהצעד הראשון **ובכל רגע בחיים**.

תהיו בטוחים - חתמו על הסכם קדם נישואין לכבוד הדדי

מידע נוסף ועצומה בעד חתימה על ההסכם מחכים לכם בדף הפייסבוק ובאתר שלנו בכתובת www.beithillel.org.il

בית המדרש ההלכתי של בית הלל

חברי בית המדרש ההלכתי, אשר היו שותפים לדיונים ולתשובות:
הרב זאב וייטמן, ראש בית המדרש • הרב יוני רוזנצוויג, מרכז בית המדרש • הרב מאיר נהוראי • הרב רונן נויבירט • הרב עמית קולא • הרב יהודה ברנדס הרב דוד ביגמן • הרב שמואל סלוטקי • הרב דוד ברופסקי הרב משה שפטר • הרב יצחק אייזנר • הרב אבי וולפיש הרב דני וולף • הרבנית מיכל טיקוצ'נסקי • הרבנית ירדנה קופ-יוסף • הרב יצחק רונס • הרב צבי קורן • הרב יהושוע גרושטיין • הרב אילעאי עופרן • הרב ד"ר דרור פיקסלר

קדיש יתומה

שאלה: האם אשה המעוניינת בכך, יכולה לומר קדיש על הוריה?

תשובות:

על פי המקורות, יש תועלת רוחנית לנשמת הנפטר בכך שאדם אומר קדיש על הוריו. יש הסבורים שהדבר נכון גם כלפי אשה הרוצה לומר קדיש לעילוי נשמת אביה או אמה, כשאין לה אחים אחרים האומרים קדיש. לצורך אמירת קדיש יש צורך במנין גברים ואומרת הקדיש אומרת אותו מעזרת הנשים. היתומה יכולה לומר קדיש גם אם היא היחידה שאומרת קדיש, אך ראוי שאחד הגברים יצטרף לאמירת הקדיש אף אם איננו מחויב בכך. יש מקום לאמירת קדיש ע"י אשה אף במעמד של לוויה או אזכרה.

אשה המחליטה לומר קדיש על הוריה, ראוי שתעשה זאת בהתמדה ככל שניתן, כנהוג לגבי גבר האומר קדיש על הוריו. נראה שאין מניעה שגם אשה שיש לה אחים תקבל על עצמה לומר קדיש, למרות שהפוסקים המאפשרים לומר קדיש דנו כולם במקרה בו אין לאשה אחים האומרים קדיש.

אע"פ שאמירת הקדיש הינה הדרך המקובלת לעילוי נשמת הנפטר, ישנן דרכים נוספות להביא תועלת לנשמת הנפטר מעבר לאמירת הקדיש, ורבים סבורים שעדיף לשים דגש על דרכים אלו, ובפרט נכון הדבר עבור נשים שבדרך כלל אינן אומרות קדיש. העיקר הוא, שצאצאי הנפטר עומדים ומקדשים את השם ברבים. ולכן, אם הם יכולים ויודעים לקדש את השם ברבים בדרכים אחרות, כגון, במעשי חסד, בצדקה, בתלמוד תורה ובקירוב לקב"ה ולעבודתו, ישנה בכך תועלת לנשמת הנפטר שאיננה פחותה מהתועלת שבאמירת הקדיש. כן כתב הרב שלמה גאנצפריד, בעל הקיצור שולחן ערוך (ס' כו) גם לגבי גברים:

"אף על פי שאמירת הקדיש והתפלות מועילות להאבות, מכל מקום אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורח מישור, כי בזה הם מזכים האבות... ויש לו לאדם לצוות את בניו להחזיק באיזה מצוה, ואם מקיימין - נחשב יותר מן הקדיש, והוא תקנה טובה גם למי שאין לו בנים אלא בנות".

חשוב לומר: בכל מקום בו אמירת הקדיש או הדרישה להיות שליח ציבור בשל ה"חויב", עשויה לגרום למחלוקת או למריבה, הרי שעלול לצאת שכר אמירת הקדיש בהפסדה, שכן המחלוקת מביאה לידי חילול השם ולא לקידוש השם. אדרבה, אדם המוותר על ה"חויב" ונותן לחברו להיות שליח ציבור הרי שבמעשהו זה הוא מקדש את השם וגורם לתועלת מרובה יותר לנשמת הנפטר

מאשר היה גורם בהיותו שליח ציבור. הדבר נכון גם במקרה של אשה האומרת קדיש בבית הכנסת. אמנם מאחר ויש לאמירתה יסוד בפסיקה, אין כל סיבה למחות כנגדה, להיפך, יש במחאה נגדה חילול השם ואיסור של הונאת רע. ברם, במקום בו הדבר בכל אופן גורם למחלוקת ולפגיעה ברגשות המתפללים, יש לוותר ולא לומר קדיש ובכך להביא תועלת לנשמת הנפטר יותר מאשר באמירת הקדיש. מניעת מחלוקת ושנאת חינוך מקדשת שם שמיים יותר מאמירת קדיש העשויה להצית מחלוקת. אמנם, לצד התחשבות האשה ברגשות הקהילה, יש לקהילה גם להתחשב ברגשות האשה וברצונה לומר קדיש, ויש להיוועץ ברב הקהילה כיצד לנהוג למעשה. אם אין רב לקהילה, יש לקיים דיון ראוי ומכבד בנושא בין חברי הקהילה והאמת והשלום אהבו.

מקורות והרחבה משמעות הקדיש

יש באמירת הקדיש תועלת לנשמת הנפטר. הראשונים ("אור זרוע" חלק ב ס' נ; ראה גם "מחזור ויטרי" חלק א ס' קמד, ועוד) מביאים מדרש בו מסופר על רבי עקיבא שהציל אדם שמת מדינה של גיהנום, ע"י שלימד את בנו של המת לקדש שם שמיים. ומסקנת המדרש היא, שאם בנו של אדם שנפטר "עומד בקהל ואומר 'ברוך את ה' המבורך' ועונין אחריו 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד' או אומר 'יתגדל' ועונין אחריו ית"ר (=יהא שמה רבא) מברך" מיד מתירין אותו האיש מן הפורענות".

כאמור, עיקר התועלת שבאמירת הקדיש לנפטר, היא שבנו של הנפטר קורא לציבור לקדש את השם והציבור נענה לקריאתו ואומר "אמן, יהא שמייה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיא". בנוסף, יש תועלת כשהבן עומד כשליח ציבור וקורא לברך את הקב"ה והציבור עונה אחריו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד". האור זרוע מתעד ש"מנהגנו בארץ כנען וכן מנהג בני רינוס לאחר שיאמרו הצבור 'אין כא-להינו' עומד היתום ואומר קדיש... משום מעשה שהיה דמעשה רבי עקיבא".

הרב חיים בן בצלאל, אחיו של המהר"ל מפראג ("ספר החיים", סוף פרק ח'; ראה גם שו"ת "ציץ אליעזר" חלק יד ס' יג סעי' ד) מביא תועלת נוספת לאמירת קדיש. הוא מסביר שאמירת קדיש על ידי הבן מהווה סוג של "צידוק הדין" על ידי הבן.

מנהג אמירת הקדיש בעבר ובהווה

יש לציין שלפי המנהג המקורי, השונה מהנהגו במחוזותינו כיום, הקדישים היו נאמרים ע"י אדם אחד בלבד כאשר כל השאר שותקים ונענים לקריאתו של אומר הקדיש לקדש את השם. המנהג הנכון והראוי היה שאבל אחד יאמר את הקדיש כדי שהציבור ישמע אותו באופן ברור, שהרי "תרי" ובודאי "תלת וארבע קלי לא משתמע" (יותר מקול אחד לא נשמע בבידור), והציבור יענה אחריו "אמן יהא שמייה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיא". בהתאם למנהג זה נפסק באור זרוע ה"ל, שיש עדיפות לקטנים שאינם יכולים להיות שליחי ציבור, שהם יאמרו את הקדישים הנאמרים בסוף התפילה, שלצורך אמירתם אין צורך להיות מחויבים במצוות או להיות חלק מהקהל (ראה בספר "האגור" ס' שלד). אולם, במשך השנים התפתח בהרבה מקומות המנהג לפיו כל האבלים אומרים יחדיו את הקדישים שבסוף התפילה.

קול באישה

קודם שנעבור לעסוק בעיקר שאלת אמירת הקדיש ע"י אשה, נזכיר שמצד איסור שמיעת קול אשה, אין מקום לאסור, שהרי אין באמירת קדיש או ברכות עניין של שירה. וכן נהוג כיום גם לגבי אמירת ברכת "הגומל" בציבור ועוד. הגמרא במסכת מגילה (כג ע"א) מציינת, שמעיקר הדין אשה כשרה לעלות כאחד משבעה הקרואים לתורה, וכתב על כך הרב עובדיה יוסף בשו"ת "יחווה דעת" (ח"ד ס' טו) שבקריאת התורה אין לחוש לקול אישה. ואם בקריאת התורה בטעמים כך, על אחת כמה וכמה באמירת קדיש שלי כל נעימה.

תקדימים לגבי קדיש לנשים

שאלת אמירת קדיש ע"י נשים עלתה לראשונה במאה ה-17. הרב יאיר בכרך (1638-1701) בשו"ת "חוות יאיר" (ס' רכב) סיפר על אדם שביקש, שלאחר פטירתו ילמדו בביתו כל יום עשרה גברים ובתום הלימוד בתו תאמר קדיש. החוות יאיר מעיד שחכמי הקהילה ופרנסיה באמסטרדם לא מיחו על כך. החוות

ויראים...". עדות דומה אנו מוצאים בדברי הרב משה פיינשטיין (שו"ת "אגרות משה", או"ח חלק ה סי' יב) שכתב בפשטות ש"בכל הדורות נהגו שלפעמים היתה נכנסת לבית הכנסת אשה אבלה לומר קדיש".

גם הרב חנוך גרוסברג מגדולי וחשובי הפוסקים בירושלים בספרו "חזון למועד" מביא את המנהג שבנות קטנות אומרות קדיש: "יש שנהגו שבתו הקטנה אומרת קדיש כשאינו בן, וכן נהגו אצל מורי חמי (הרב נטע וייס, המגיד הירושלמי) ז"ל". הרב יוסף דוב סולובייצ'יק (ראה במאמרו של ד"ר יואל וולבלסקי, צהר, גליון ח, תשס"ב) ואחיו הרב אהרון סולובייצ'יק ("עוד ישראל יוסף בני חי" ס' לב), פסקו שאשה יכולה לומר קדיש יתום, לבדה, מעזרת הנשים. גם בשו"ת "במראה הבזק" (חלק א סי' ד) כתב הרב ישראל (1909-1995): "אם האשה תאמר קדיש בקול רגיל בעזרת נשים יש מקום להתיר ואין בזה משום החלשת המנהגים".

אמנם, הרב נריה גוטל, במאמר תגובה חריף למאמרו של ד"ר וולבלסקי בצהר (שם, עמ' 21-37) כתב, שמכל המקורות אין להסיק אלא שלעיתים במקרים פרטיים התיירו לנשים לומר קדיש, אך מעולם לא יצאה הוראה להתייר הדבר בשופי. אם כן, גם הוא מודה שאין מניעה להתייר לנשים שהדבר חשוב להן לומר קדיש, ואף אנו מודים כנגדו שאין הוראה ומעולם לא נאמר שכך היא הדרך שעל כל הנשים לנהוג בה לכתחילה. בדברי תגובתו טען הרב גוטל לסילוף דבריו של הגרמ"פ שהובא לעיל כי הגרמ"פ מסיים את דבריו ש"ההלכה למעשה בעניין זה צריכה עיון". אמנם, ברור מההקשר שם שהגרמ"פ התכוון לשאלת כניסה של האישה לבית המדרש ואמירת קדיש ללא מחיצה, אך לא התכוון שעצם המנהג שאישה אומרת קדיש הוא זה שצריך עיון.

ומכיוון שישעדידות רבות על המנהג לומר קדיש ע"י אשה, ויש פוסקים חשובים שאינם רואים בכך כל פגם הרי שהלכה למעשה יש מקום לאפשר לנשים המבקשות לומר קדיש על הוריהן לעשות כן. לסיום, ראוי להזכיר דברים שכתב הר"ג יחיאל ויינברג בשו"ת "שרידי אש" בנוגע לחגיגת בת מצווה לבנות ובנוגע להשתתפות נשים בזמירות בעונג שבת ודבריו יפים במידה רבה גם לענייננו:

"ושורת ההגיון הישר וחובת העיקרון הפדגוגי מחייב, כמעט, לחוג גם לבת את הגעתה לחיוב המצות, והפליה זו שעושים בין הבנים והבנות בנוגע לחגיגת הברות פוגעת קשה ברגש האנושי של הבת הבוגרת, אשר בשטחים אחרים כבר זכתה בזכיון האמנציפציה, כביכול" (שו"ת "שרידי אש" ח"ב סי' לט).

"בארצות כמו אשכנז וצרפת, הנשים מרגישות עלבון ופגיעה בזכויותיהן אם נאסור עליהן להשתתף בעונג שבת ע"י זמירות קודש, ודבר זה מובן למי שמכיר טבע הנשים במדינות הללו. והאיסור יוכל לגרום לריחוק הנשים מן הדת, חלילה" (שו"ת "שרידי אש" ח"ב סי' ח).

יאיר עצמו כתב שאע"פ שאין בכך איסור מהדין מכיוון שגם אשה מצווה על קידוש השם, ואם יש מניין זכרים הרי שבאמירת הקדיש היא מקדשת את השם בתוך בני ישראל, ואע"פ שיש סברה שגם באמירת קדיש ע"י הבת יש תועלת ונחת רוח לנפש הנפטרת כי היא מזרעו, מכל מקום יש להתנגד לכך כי הדבר מנוגד למנהג ישראל

לעומת זאת, הרב יעקב ריישר (1733-1861), בשו"ת "שבועת יעקב" (חלק ב, סי' צג), התייחס לשאלה דומה והתיר לבת קטנה לומר קדיש על אביה במניין בבית, אבל לא בבית הכנסת. הרב אפרים זלמן מרגליות (1828-1872), בספרו "מטה אפרים" (דיני קדיש יתום. ראה גם בהערותיו, אלף למגן ס"ק ט), והרב חיים חזקיהו מדיני (1833-1905), בספרו "שדי חמד" (מערכת אבלות סי' קע) התנגדו לדעתו של השבועת יעקב, אפילו כשאומרת בביתה.

עוד עדות לאמירת קדיש ע"י בנות נמצאת בתשובותיו של הרב אלעזר פלקס (1754-1826), תלמידו המובהק של בעל ה"נדע ביהודה", שהביא (שו"ת "תשובה מאברהם", חלק ב, או"ח, סי' רטז, אות י) מנהג בקהילת פראג, שמתכנסים לומר בשעות הבוקר תהלים בעזרת בית כנסת, ובסוף אמירת התהלים, הבנות הקטנות, יתומות בנות חמש או שש אומרות קדיש. (הוא מדגיש שאין לעשות זאת בבית כנסת, מאחר שלדעתו הנשים לא אמורות כלל לבוא לבית כנסת שיש בו מתפללים).

ידעות בפוסקי דורנו הלכה למעשה

בסוף המאה ה-19 ובמאה ה-20 השאלה עלתה יותר מעבר. יש פוסקים שלא התיירו לבנות ונשים לומר קדיש. ראה שו"ת "תורה לשמה" סי' כז; "מנחת יצחק" חלק ד' סי' ל; "ציץ אליעזר" חלק יד סי' ז; "ילקוט יוסף" ח"ז סי' כג סעי' יא ס"ק ט; "משפטי עזיאל" מהדורה תניינא, אורח חיים חלק א סי' ג. וכן בספר "פני ברוך" (סי' לד סעי' כ) שכתב: "שי"א שהבת יכולה לומר קדיש במנין שבביתה, אבל כל הפוסקים חולקים על זה וכתבו שאין לה לומר קדיש אפילו בביתה, ואפילו אם צווה לה כן אביה. ואם היא רוצה למלא רצון אביה או לזכותו, תקפיד להגיע לבית כנסת לכל התפילות ותקפיד לענות אמן אחר אומרי הקדיש ויחשב לה הדבר לא פחות מאשר אמירת הקדיש".

אולם, יש פוסקים שהתיירו אמירת קדיש ע"י בנות ונשים. הרב אליעזר זלמן גרייבסקי (1843-1899), בספרו "קדיש לעלם" (עמ' יא-יב), מאריך להוכיח ולבסס את הדעה שהבת יכולה לומר קדיש ויש בכך תועלת לאביה ולאמה, ובלשונו: "אין נפקא מינה אם היתום הוא בן או בת... גם אשה יכולה לומר קדיש להציל נפש המת ולהעלותו למעלה... ולכן גם נשים יוכלו לומר קדיש על אביהם". הרב גרייבסקי מניח כדבר פשוט, שאיש שהניח אחריו רק בת, יש עדיפות שהיא תאמר את הקדיש על פני אדם זר ששוכרים אותו לומר קדיש. אף הרב יחיאל מיכל טיקוצ'נינסקי (1872-1955), בספרו "גשר החיים" (פרק ל ענף ח סעי' ה), העיד ש"יש מקומות הרבה שמרשים לה לומר קדיש בבית הכנסת". אולם הוא מסיים ש"בת גדולה לא מרשים לה בכל אופן לומר קדיש בבית הכנסת". עולה מכאן, שמבחינה עקרונית שניהם מתירים אמירת קדיש ע"י נשים, ומעידים שכך היה המנהג, אך הם גם מעלים הסתייגויות הנוגעות לשאלת הצניעות של נשים שאומרות קדיש, במיוחד בבית הכנסת.

הרב יוסף אליהו הנקין (1881-1973), תלמידו המובהק של הגרא"ז מלצר ואחד מגדולי התורה במאה הקודמת, הסיק, "שאם תחפון לומר גם קדיש בפני נשים בזמן שאומרים קדיש בבית הכנסת של האנשים, אפשר שאין קפידא" (ראה בפרדס, אדר תשכ"ג; ראה גם ב"תשובות איברא" סי' ר). גם נכדו, הרב יהודה הרצל הנקין יבלח"א, בתשובות "בני בנים" (חלק ב סי' ז) התייר לנשים לומר קדיש, וטען שבימינו, שרגילים לומר קדיש ביחד, אין בעיה שאשה תצטרף ותאמר אף היא קדיש מעזרת הנשים. לדעתו זה עדיף על קדיש שאומרת לבדה בביתה במניין משפחתי. והוא מוסיף שיתכן ובמציאות זו יודו בכך גם האוסרים (והוא שבמקרה וכל האבלים אומרים את הקדיש ביחד אין כל מניעה שגם אשה גדולה תצטרף לאמירה זו מעזרת הנשים). לדעתו של הרב הנקין, במקרה ואין אחרים שאומרים קדיש בבית כנסת מן הראוי שאחד מהגברים יאמר קדיש כדי שהאשה לא תאמר לבדה.

בהערה שם הוא הוסיף והביא עדות מזקנו הגרי"א הנקין זצ"ל: "זכרתי שבילדותי אמרה נערה קדיש לפני האנשים בקהילה של חסידים

נסיעות לחוץ לארץ

עם בוא הקיץ וריבוי הנסיעות לחו"ל, עסק בית המדרש ההלכתי בשאלות הלכתיות המתעוררות במסגרת נסיעות אלו. תשובה זו תעסוק בחלק מהשאלות המרכזיות, וביניהן:

כיצד יש להתארגן לנסיעה מבחינת שמירת שבת? למשל:

כיצד לנהוג במקומות בהם אין ערוב, בעניין טלטול של מפתח, שעון, דרכון, נשיאת ילד ותינוק וכדומה?

האם מותר לטלטל בתוך מלון בו אין ערוב חצרות?

כיצד להתארגן מראש מבחינת כשרות, וכיצד לנהוג בחו"ל, לדוג':

האם ניתן לאכול ולשתות בחו"ל, ואם כן- מה והיכן?

האם וכיצד ניתן להשתמש במיקרוגל שבחדר או בכוסות וכפיות וכדומה? כיצד יש לנהוג במטוס מבחינת תפילות, וכיצד יש לנהוג בתפילות בחו"ל במקומות בהם מתפללים שלא בזמני התפילה הראויים לכתחילה בשבת ובחו"ל?

1. טלטול במלון ומחוצה לו:

טלטול חפצים ברחבי העיר: במקום בו לא קיים ערוב, אין כל היתר לטלטל בשבת חפצים ותעודות מחוץ למלון, משום שיש בכך איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, או מרשות היחיד לרמלית. לכן לא ניתן לצאת לטיול ברחובות העיר עם מפה, בקבוק מים, עגלת ילדים, תעודות או מפתחות. כמו-כן, אסור לשאת בידיים תינוק אשר אינו מסוגל ללכת בעצמו. עם זאת, ניתן לעמוד שעון יד ומשקפי ראייה ברחבי העיר. משקפי שמש מותר להרכיב רק כאשר הם נמצאים בקביעות על העיניים ולא נשאים בשרשרת על הצוואר. ניתן לחבוש כובע אך יש להיזהר מהסרתו בעת ההליכה ברחבי העיר. כאשר יש צורך בנשיאת מפתחות, ניתן לחגור במקום חגורה רגילה חגורת מפתח באופן בו המפתח משמש כאבזר.

טלטול חפצים בתוך המלון: יש המחמירים שלא לטלטל מחדר המלון לחלקים אחרים שלו, משום היעדר ערוב חצרות, הנדרש בכל מקרה בו מוציאים מרשות היחיד של אדם אחד לרשות היחיד של אדם אחר או לרשות היחיד של רבים. לעומת זאת, רבים מקלים בכך, וסבורים שבתוך המלון מותר לטלטל חפצים באופן חופשי גם ללא ערוב חצרות. ניתן בהחלט לסמוך על סברות המקלים, כפי שייסבר בהמשך. עם זאת, גם המחמירים יתירו לטלטל, כאשר אין יהודים נוספים המתארחים בחדרים אחרים במלון.

2. אכילה בחוץ לארץ

כשרות ברחבי העולם: מומלץ תמיד לברר מראש האם במקום שאליו נוסעים יש אפשרות להשיג אוכל כשר. ישנם מקומות, כגון בארצות הברית וקנדה, בהם סימן הכשרות מודפס על המוצר. יש לבדוק מה הם סימני הכשרות ואמינותם טרם היציאה מהארץ. במקומות רבים אחרים ישנם גופים שאחראים על הכשרות, והאוכלוסייה הדתית המקומית נעזרת ברשימות כדי לדעת איזה מוצרים כשרים. יש לברר מול בית חב"ד באזור או מול הרבנות המקומית של המקום. כמו-כן ניתן למצוא מידע רב גם באינטרנט, לדוגמה בכתובת www.kashrut.com/travel. ניתן למצוא רשימות של מוצרים כשרים בכמה מדינות בעולם, ומידע לגבי מסעדות כשרות, בתי חב"ד ורבנים במדינות שונות, שאליהם ניתן לפנות בשאלות לגבי המוצרים הכשרים שניתן להשיג במקומותיהם. גם במקומות שבהם ניתן להשיג מזון כשר, כדאי להצטייד במזון מהארץ לשעת הצורך ותמיד מומלץ שתהיה פת בסל (לחם או תחליפי לחם כגון מצות, קרקרים פת אורז, לחמית וכדומה).

לחמים ומוצרי דגנים: בקניית לחם בחו"ל עלולות להיות בעיות כשרות שונות, בעיקר בגלל שימוש בחומרים מן החי - משפרי אפיה, שומרי טריות ושומן הנמרח על תבניות האפיה. לכן אין לאכול לחם בחו"ל, אלא אם כן ידוע שהוא כשר על פי הרבנות המקומית.

לגבי לחם ושאר מוצרי דגנים יש לקחת בחשבון שברוב המקומות בחו"ל מקלים באיסור חדש מתבואת חו"ל. יש הסוברים שתושב הארץ ינהג כמנהג ארץ ישראל להחמיר בנושא זה, ולשיטה זו הנוסעים בתקופת החורף לחצי הכדור הדרומי וכן למקומות רבים אחרים באר"ב ובאיירופה יבדקו אם יש חשש חדש במוצרי הדגנים הכשרים ובמקרה זה ראוי להביא לחם או תחליפי לחם מהארץ. עם זאת, הפקדה כזו בחו"ל עשויה לעיתים להיות בלתי אפשרית בפרט כאשר מתארחים אצל שומרי כשרות מקומיים או אוכלים במסעדות כשרות, ובמקרים אלו יש מקום רב להקל ולנהוג כמנהג המקום.

מסעדות צמחוניות: יש לדעת שגם מסעדות צמחוניות אינן מסעדות כשרות. יש במסעדות אלו חששות כשרות רבים כגון חומרים המופקים מיי, מוצרי גבינות, וכמובן רוב התבשילים המתבשלים ע"י נכרים האסורים מטעם ביטול נכרים. במסעדות שאינן כשרות או בחדר האוכל של המלון מותר לאכול ירקות או פירות חיים אם הללו חתוכים בסכין נקי ומוגשים בכלים נקיים

(מלבד ירקות חריפים כגון צנון, בצל, שום וכדומה שאין לאכול אותם אם הם נחתכו בסכין לא כשרה). בנוסף מותר לאכול דגני בוקר כשרים או לשתות מיץ פירות טבעי (ובלבד שמכיל 100% פרי כפי שיפורט להלן). לעומת זאת, אין לאכול ביצים מבושלות, ארוז מבושל או תפוחי אדמה מבושלים גם אם ידוע שאין בהם כל תוספות אסורות בגלל איסור ביטול נכרים ושימוש בכלים לא כשרים לביטול (הדבר יהיה מותר אם ישתמשו בסיר כשר ושהארוז, תפוחי האדמה או הביצים יונחו על האש ע"י יהודי).

הכשרת מטבח: מי שמתגורר במקום בו יש מטבח שאינו כשר יכול לאחסן מוצרים כשרים בארונות, במקפיא ובמקרר. הוא יכול גם לחמם אוכל כשר בתנור או מיקרו-גל לא כשר אם האוכל מכוסה היטב (וללא ניקוב), ולכתחילה יש להקפיד על שתי שכבות של כיסוי. ניתן גם להכשיר את התנור (לא את התבניות), לאחר ניקוי, ורצוי לאחר שעברו 24 שעות מהשימוש האחרון, ע"י חימומו עד לחום מקסימלי למשך מספר דקות, ואת המיקרוגל ע"י הרתחה של כוס מים במשך כרבע שעה בחום מקסימלי. כמו"כ, אפשר להגעיל סיר ביטול עשוי מתכת, כשהוא נקי, באמצעות הרחת מים שמולאו בסיר עד שפתו וגלשו בעת הרתיחה. לאחר מכן ניתן להכשיר גם סכ"ם ממתכת ע"י הכנסתו לתוך המים הרותחים שבסיר (יש להקפיד שהגעלה תהיה רק לאחר שעברו 24 שעות מאז השימוש האחרון בסיר או בסכ"ם), רצוי להוסיף מעט סבון למים שבסיר. אם הכיר נקי ניתן להשתמש בו לשיטפת כלים כשרים. מוצרים בחזקת כשרות: ישנם מוצרים שהם בחזקת כשרות בכל מקום - מים, סודה, משקאות קלים מוגזים, בירה לבנה מיצרנים מוכרים (במקומות או בתקופות שאין בה חשש לאיסור חדש למקפידים על איסור זה) קפה ותה ללא טעמים, מיצי פירות שאינם מכילים ענבים ושכבות עליהם 100% פרי, ירקות ופירות חיים (כולל אגוזים ושקדים לסוגיהם, תמרים, משמש ותאנים מיובשים וכולל גם ירקות ופירות קפואים), קטניות יבשות, ארוז, סוכה, טחינה גולמית, טורטייה (בדרום אמריקה), דבש טבעי, תבלינים טבעיים כגון: פלפל, זעתה, מלח וכדומה (בכל המאכלים שיש לגביהם חשש לגניעות חרקים, יש לבדוקם לפני השימוש או האכילה), דג סלמון מעושן, ביצי תרנגולת, דגים כשרים לא מעובדים. המקלים בשימוש בחלב חו"ל יכולים לצרוך חלב ממחלבות גדולות ומסודרות, וכן חמאה וגבינה רכה ויוגורט טבעי, ובתנאי שברשימת המרכיבים מופיע רק חלב וחלבוני חלב. פירות וירקות מהארץ חייבים בתרומות ומעשרות, כמוכר.

יינות ומשקאות חריפים: יינות ומשקאות חריפים המכילים יין, כגון ברנדי וקוניאק שאין להם סימן הכשר, אינם כשרים. לכן יש להצטייד ביין או במיץ ענבים כשר לצורך קידוש והבדלה או לקנות ענבים ולסחוט אותם למיץ. נחלקו האחרונים אם יש לחשוש לסוגי וויסקי רבים בעולם שהתיישנו בחביות של יין. ניתן להעזר באתרי אינטרנט (<http://www.crcweb.org/LiquorList>), <http://www.star-k.com/cons-appr-liquor.htm> כדי לבדוק אילו משקאות חריפים כשרים.

כמוכר, בכל מקום ישנם מוצרים נוספים שניתן לאכול אותם ללא סימון הכשר, ואת הרשימה המלאה יש לקבל ברבנות המקומית או מתושבים דתיים מקומיים.

יש לציין שישנם מוצרים רבים, אשר כשרים בארץ אך אינם כשרים בחו"ל, כגון מוצרי חלב, גלידות וממתקים שנקראים באותו השם שבו הם נקראים בארץ, והם מוכרים בארץ ככשרים, אך עלולים להכיל איסורים גמורים בחו"ל.

3. תפילה במטוס ובקהילות חוץ לארץ

במקרים רבים - בעיקר בטיסות ארוכות - יש צורך להתפלל במטוס. יש להקפיד להתפלל את התפילות בזמן הנכון. לעתים יש להתגבר כארי ולקום באמצע השינה כדי שלא להפסיד את זמן התפילה. למשל, בטיסות היוצאות לארץ מארה"ב בערב או בלילה, פעמים רבות שהנוסעים מתעוררים להתפלל שחרית שעתיים לפני הנחיתה כאשר מגישים את "ארוחת הבוקר", כשלמעשה השעה המקומית במקום בו נמצא המטוס היא כבר שעת אחר הצהריים - הרבה אחרי סיום זמן קריאת שמע ותפילה. אשר על כן, ראוי שכל אחד יחשב היטב את מועדי התפילה ויקפיד להתפלל בטווח זמן התפילה לכתחילה. (ניתן להיעזר באתר שבו ניתן להקליד את מקום ההמראה ומועדה המתוכנן, ואת מועד הנחיתה ומקומה המתוכנן, ולקבל הערכה של מועדי התפילות, בצירוף הנחיות למקרים בהם המטוס יצא באיחור (www.chaitables.com) בזמן הטיסה, עדיף שכל אחד יתפלל ביחידות ובשיבה, כי תפילה במטוס במניין ובעמידה, איננה יכולה להיות תפילה בכונה בנוסף, קשה מאוד לשמוע את שליח הציבור, ופעמים רבות המקום בו עומדים אינו ראוי לתפילה בהיותו סמוך לשרותים, ואנשים עוברים לפני המתפללים ומפריעים את תפילתם. מלבד זאת, תפילה כזו כרוכה בהפרעה לנוסעים ולצוות, ולעתים היא גם כרוכה בסכנה ובחילול השם, בעת שממשיכים בתפילה בעת שהנוסעים נקראים לשבת ולחגור

חגורות בטיחות. גם אבלים יוותרו על אמירת קדיש יתום במטוס ולא ינסו לארגן מנין. ניתן לעיין בגיליון זה בתשובה בנושא קדיש יתומה, בעניין שתמיד יש לבחון אם אמירת הקדיש גורמת לקידוש השם או ח"ו להיפך, שאז יש לוותר על אמירת הקדיש.

בקביעת זמן הטיסה, יש כמובן להקפיד שהנחיתה אינה קרובה מדי לשבת או ליום טוב, כולל נסיעה לאחר הנחיתה ליעד המבוקש. ישנן קהילות בחו"ל הנוהגות מחמת אילוצים שונים להתפלל מנחה זמן רב לאחר השקיעה או ערבית לפני צאת הכוכבים, ולעתים אף לפני השקיעה, וכן שחרית זמן רב לאחר סוף זמן קריאת שמע לכל השיטות והדעות. במקרים אלו עדיף להתפלל ביחידות את התפילה במועדה ולהצטרף רק לתפילות שמתפללים במועדן. ויפה יעשה מי שמתפלל ביחידות, אם לא יפרוש מהציבור בעת תפילתם, אלא ישב יחד איתם בעת התפילה. בערב שבת רבים נוהגים להקדים ולהתפלל מנחה קודם פגל המנחה, וערבית לאחר פגל המנחה ובמקרה כזה ניתן להצטרף למתפללים. וכמו"כ, במקומות בהם מתפללים מנחה לפני השקיעה וערבית אחרי השקיעה ניתן להצטרף ולהתפלל עם הציבור ולהקפיד לקרוא שוב קריאת שמע (ולספור ספירת העומר) לאחר צאת הכוכבים.

מקורות והרחבה:

נשיאת חפצים בתוך המלון ומחוצה לו

אחת מל"ט מלאכות האסורות בשבת היא הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, ולהיפך. אמנם, ישנם מקומות שאינם מוגדרים לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים, אלא ככרמלית, ופרטי ההלכות בעניין זה מרובים. בשולחן ערוך (או"ח, שם"ה, ז') מובאת אחת השיטות, המצויה בראשונים, להגדרת רשות הרבים: "שכל שאין שישים ריבוא עוברים בו בכל יום איננו רשות הרבים", וכך נתפשטה ההלכה לסמוך על שיטה זו ולהחשיב את איסורי הוצאה בימינו כאיסור דרבנן וכך להתיר טלטול ע"י הנחת עירוב שבת מסביב לעיר. הבעיה היא שברוב המקומות בחו"ל אין עירוב, ובמקומות אלו יש להזהר מטלטול אסור.

גם טלטול של חפצים מהחדר הפרטי לחלקים המשותפים לכולם במלון מעורר שאלה הלכתיות, שהרי ללא עירוב חצרות אסור לטלטל אפילו בתוך רשות היחיד מהבית או הדירה אל המסדרון או החצר - התחום שאף אחרים משתמשים בו. כהקדמה להבנת האיסור נביא מדברי ערוך השולחן (או"ח, שם"ו, א'-ג'):

"בית שיש בו שכנים הרבה וכל אחד דר בחדר לעצמו, וכן חצר שיש בה בתים הרבה שכל אחד דר בבית לעצמו, מדין תורה הוא שכולם מותרין לטלטל מחצר לבתים ומבתים לחצר ומחדר לחדר ובכל החצר מפני שזהו הכל רשות יחידים ולא רשות הרבים... אבל מדברי סופרים אסור לשכנים לטלטל ברשות שיש בו חלוקה בדיורים עד שיערבו כל השכנים כולם מערב שבת, שיתערבו במאכל אחד ויניחו אותו באחד מן הבתים, להראות שכולנו מעורבים ואוכל אחד לכולנו וכולנו כאלו דרים במקום הזה בחדר הזה שהעירוב מונח בו... ומפני מה תקנו זה? כדי שלא יטעו העם ויאמרו: כשם שמותר להוציא מן בית המיוחד לאחד חצר שרבים יש להם בה חלק ומחצר לרחוב בעיר המוקפת חומה שכל בני העיר יש להם חלקים - כמו כן מותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים שהרי גם עתה מוציאים מרשות המיוחד ליחיד לרשות המיוחד להרבה בני אדם".

לכאורה, ללא עירוב חצרות, אסור לטלטל מהחדר לשאר המלון. הקושי הרבה יותר גדול מכיוון שאין אפשרות לעשות עירוב חצרות עם גויים הגרים במקום והפתרון במקרה כזה הוא לשכור מהם את רשותם במקומות המשותפים למשך השבת. אמנם, מצאנו כמה דרכים שבהם ניתן להתיר את הטלטול גם ללא פעולה כלשהי:

(1) אין יהודים אחרים המשתכנים במלון;

כאשר אין יהודים נוספים במבנה שבו מתארח היהודי, אלא כל היתר הם גויים, אין צורך בעירוב חצרות (שו"ע או"ח, שפ"ב, א').

(2) בעל המלון או פקידים מצוות המלון מתגוררים או סועדים בקביעות

בבית המלון

אם בעל הבית או אחד משליחיו גר במקום באופן קבוע, נחשבים כל הדיירים כאורחים, ואין צורך בעירוב, הן משום שמדובר בשכירות לזמן קצר והן משום "תפיסת יד", כפי שיבואר להלן.

כתב השלחן ערוך: "המתארח בחצר אפילו נתארח בבית בפני עצמו אם לא נתארח דרך קבע אלא לל' יום או פחות אינו אסור על בני החצר והוא והם מותרים בין בביתו בין בביתם" (שו"ע או"ח, ש"ע, ח'). והרמ"א הוסיף על דבריו, שכל זה חל כשאחד מבני החצר מתגורר שם בקביעות.

ואז כשמדובר בשכירות קצרת טווח למשך פחות משלושים יום, אין צורך בעירוב. האחרונים (עיין בשער הציון ש"ע סק' ל"ו) נחלקו אם יש לומר כן אף כשבעל הבית אינו יהודי: היד אפרים הקל וכן נטייתו של הקיצור שולחן ערוך (צ"ד, י"ד), ואילו הפרי מגדים אסר וכן נטייתו של המשנה ברורה.

הרב בצלאל שטרן צ"ל בשו"ת בצל החכמה (ה' קמ"א) סוקר את הדעות הללו ומחמיר, אך כאמור, הדבר נמצא במחלוקת פוסקים, ומאחר ובעירובין הלך אחר המיקל "ניתן לסמוך על טעם זה, ובפרט בהתחשב בהיתר תפיסת יד שיתבאר לפנינו.

משמעות המושג תפיסת יד ועניינו לדיונו הוא, שבמקום בו הבעלים משכיר דירה אך נותרת לו "תפיסת יד" בדירה בכך שמונחים בה חפצים השייכים לו, שאינם ניטלים בשבת, הרי שבעלותו לא פקעה לגמרי, וממילא אין צורך בעירוב. מקור הדברים במשנה ובגמרא במסכת עירובין (פ"ה ע"ב) וכך פסק השו"ע (או"ח ש"ע ב'). גם כאן התנאי הוא שבעל הבית או אחד משליחיו מתגורר במקום בקביעות. ברם, ישנם מספר תנאים לדין "תפיסת יד" ויש לברר האם הם מתקיימים במקרה המדובר.

ראשית, נחלקו הפוסקים האם כלים של בעל הבית המושכרים לצורך השוכר נחשבים כתפיסת יד. בעל המנחת יצחק (ד' נ"ד) פסק להחמיר וכתב: "כל שאר כלי הבית הכבד, כגון מטה שלחן, ותיבה שמניחין בתוכו חפציו וכיוצא בזה, שדרכם להיות בחדר של הנשכר, והמה של המשכיר... כלי הבית האלו מושכרין להשוכר, ולא נקרא ע"ז תפיסת יד להבעה"ב", ואף הרב יעקב ברייש (חלקת יעקב, או"ח, קפ"ו) מסכים לדבריו (ועם זאת פוטר מעירוב חצרות מטעם אחר, שבעל המלון יכול לסלקו מהחדר בכל עת שירצה).

לעומת זאת הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה או"ח א:קמא) כתב שגם כלים מושכרים נכנסים לגדר זה של תפיסת יד, מאחר ויש לאורח מחויבות מדיני ארבעת השומרים, שגם השוכר חייב באחריות מאחר והחפץ אינו שלו: "גם דברים השכורים נחשב תפיסת יד למשכיר דאף אם צריך רשות הא ישי למשכיר רשות שהשוכר מוכרח להחזיק חפץ השוכר של המשכיר מדין שומר ככל שוכר...".

כמו כן, נחלקו הפוסקים אם דין זה שייך גם במקרה בו בעל הבית אינו יהודי, שהרי לגוי מותר לטלטל חפצים אף בשבת, וייתכן ובעקבות זאת לא ייחשב הדבר כתפיסת יד. אמנם, בשו"ת בצל החכמה (שם) סובר ע"פ שו"ת המהרש"ם, שדבר שאינו ניטל בשבת מחמת כובדו, פוטר גם בגוי. עוד פסק שם שלינה קבועה ואף אכילה בלבד בחדר האוכל מצד בעל הבית או פקידיו נחשבת כקביעות במלון, והיא מספיקה על מנת שיתבטלו כל האורחים כלפיו.

מסקנה: מאחר ובעירובין "הלך אחר המקל", אין מקום להחמיר ובפרט מאחר שיש להניח שבכל מלון בעולם, בעלי המלון או מישהו מפקידי המלון מתגורר או סועד בקביעות בבית המלון.

אכילה בחוץ לארץ

לגבי איסור חדש בחוץ לארץ, חמשת מיני דגן מותרים באכילה רק אם עבר עליהם יום הנפת העומר - ט"ז בניסן. משום כך, תבואה שהחלה לצמוח (השרישה בקרקע) לאחר ט"ז בניסן, אסורה באכילה עד לט"ז בניסן הבא. בעיה זו קיימת בעיקר בארצות שמדרום לקו המשווה, שם עונות השנה הפוכות מאלה שבארץ ישראל, והחטיה נזרעת שם לאחר הפסח ונקצרת בסוף הקיץ שלנו, לכן היא אסורה באכילה עד לפסח הבא. גם במדינות אחרות בהם מגדלים תבואה גם בקיץ קיימת בעיה זו, כאשר התבואה נזרעה לאחר הפסח. בחו"ל נהגו רבים לאכול מתבואה חדשה ולא חששו לאיסור זה, מסיבות שונות (ראה אור זרוע חלק א' ס' שכח, בית חדש יו"ד ס' רצג, ערוך השולחן ס' רצג ס"ק ו). והמהדרים מקפידים לאכול רק מתבואה ישנה. מי שנוהג להחמיר באיסור חדש בישראל, כיוון שדעתו לחזור לארץ אינו יכול לקבל על עצמו רק חומרי יקולי מקום שהלך לשם אלא עליו לשמור אף על חומרי יקולי מקום שיצא משם. על כן, צריך להמשיך ולהקפיד על מנהגיו אף במשך ביקורו. אמנם, יש מקלים משום חיי נפש, היות שבמקומות מסוימים קשה להשיג אוכל מתבואה ישנה. כאמור, בכל אופן אין חשש חדש עד חודשי החורף.

זמני תפילה במטוס ובקהילות חוץ לארץ

במסכת ברכות (פרק ד', משניות ה'-ו') שנינו: "היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים. היה יושב בספינה או בקרון או באסדה יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים", ובגמרא (ל'): אמרו:

גישה זו הינה חלק מדרכה של תנועת רבני "בית הלל" במציאות המבורכת והמורכבת של עם ישראל בימינו. חיבור בין התורה לבין החיים הינו מניע מרכזי של דרך פעולתנו בחברה הישראלית.

פתיחה: תרבות כללית - חובה, היתר או איסור?

פעמים רבות העולם התרבותי מצטייר כעולם שמוגד לתורה, עולם חף מקדושה, שנקבל את ימיו של האדם (כמשמעות המילה "בילי"). על פי תפיסה זו, אדם מאמין ושומר מצוות מוצא את עצמו עומד מול התרבות כגורם מאיים. הוא מתייחס לתרבות כדבר שלילי, ובמקרה הטוב הוא יכול לברור מתוכה כמה דברים מותרים. האם תמונה זו של התרבות היא שלמה? ובכיוון אחר, האם העיסוק בתרבות מהווה דבר ראוי ורצוי בעל ערך חיובי? האם הוא דבר מותר, ניטרלי, או אולי דבר אסור? האם אדם ירא שמים יכול לחרוץ את התרבות הקיימת? האם האדם ירא השמים יכול ליצור "תרבות" כפי הגדרתה בימינו? להלן נאטר תחילה את גישתנו התורנית לעולם התרבות והאמנות, ולאחר מכן נביא מקורות מפורטים לגישה זו.

פרק א' - האם יש חשיבות לעיסוק בתרבות ואמנות?

ההיסטוריה מלמדת שהיצירה האמנותית והתרבותית הינה צורך אנושי עמוק וכח משמעותי בחיי האדם והחברה. האמנות היא כלי ביטוי של היבטים עמוקים בנפש האדם, שמעוררים השראה, מגלים ומפתחים כוחות הטמונים באדם ומובילים כיוונים רעיוניים ואידאולוגיים בחברה.

"עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה" (ויקרא רבה פט). 'דרך ארץ' שקדמה לתורה היא ההתנהגות האנושית והמוסרית הטבעית, הכוללת, כאמור, את התרבות והאמנות.

התורה, שירדה לעולם אחרי עשרים וששה דורות, מתייחסת לכל הכוחות וההתמודדויות של האדם, ולכן יהיה זה מפתיע אם לא נמצא בתורה שום התייחסות לכח היצירה של האדם. אכן ממקורות רבים ומגוונים בתורה אנו למדים על החשיבות של התרבות והאמנות. נדון במספר דוגמאות למקורות כאלה: מספר אמנויות נדרשו לבניית המשכן, כמו כן, לאמנות הגנינה והשירה על ידי הלויים היה מקום חשוב בעבודת המקדש. "זל" הואים ערך ליופי החיצוני גם בקיום המצוות. במסכת שבת (קלג ע"ב) דורשים חז"ל: "זה א-לי ואנוהו" (שמות טו, ב) - התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה...". שמא תאמר שליופי ולאמנות יש ערך רק בהקשר של מצוה והלכה? באה ההלכה ומלמדת שהרואה בריות נאות מברך "שככה לו בעולמו" (ברכות נח ע"ב, שו"ע או"ח סימן רכה). גם ההלכה עצמה, אם כן, אינה מעלימה את עיניה מהיופי המצוי בעולם בכלל.

הרב שמשון [בן הרב] רפאל הירש [להלן רש"י] והרב קוק התייחסו שניהם לערך של האמנות והיופי. מדבריהם למדנו שתשומת הלב ליופי החיצוני הינה צעד בדרך להעמקת היופי הפנימי והנעלה יותר. האמנות הינה אחד השערים דרכם הא-לקות מתגלה בעולם והיא אף עשויה להיות בסיס רוחני שממנו יתעלה האדם אל רוח הקודש ואל הנבואה.

לדוגמא, רש"י מסביר שלא בכדי שם האדם לב ליופי שקיים בעולם: "לא לשווא קבע הקב"ה בעולמו הרמוניה מופלאה בצורות ובצלילים, לא לשווא פיתה את עין האדם ואת אזנו לקלוט את ההרמוניה הזאת ולשמח בה, האדם מתפעם ומתרגש למראה השמים הזרועים כוכבים, למראה השמש בזריחתה ובסקיעתה, למראה חינו ויופיו של פרח מלבד, כך מתנשא האדם מעל למסגרת המצומצמת של התועלתיות, ואזניו קולטות מתוך תוכו צליל מופלא, כעין הרגש העילאי של יופי המוסר, וכך יוכשר לקלוט גם יופי זה ולהתעלות אל פיסגת המוסר". (במעגלי שנה, חלק א, עמוד קפז).

הרב קוק התייחס לאמנות במקומות רבים בכתביו. מקור מרכזי בתורתו נמצא בהקדמה לשיר השירים בסידור "עולת ראה" (חלק ב, עמ' ג): "הספרות, הציור והחיטוב, עומדים להוציא אל הפועל כל המושגים הרוחניים, המוטבעים בעומק הנפש האנושית. וכל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנו בעומק הנפש, שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציא". ברכות רבות טמונות בעיסוק בתרבות, והימנעות מעיסוק זה מותרת אונתו ללא ברכות אלה.

בדורנו, נוכל ללמוד לדוגמא, מדבריו של הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א, ראש ישיבת הר עציון, תלמיד חכם גדול וד"ר לספרות אנגלית, שהסביר את העושר שהוא מוצא במפגש עם התרבות הכללית:

"... ביטויים עמוקים לרוח היוצר... היכולת לארגן רעיונות ולהציגם... הכושר להבין, להעריך ולעמת את הקשרנו האישי, הציבורי והקוסמי, רגישות למצב האנושי וסיוע מסוים בהתמודדות איתו. מודעות ספרותית המכשירה אותנו להתעלות מעבר לנסיבות שלנו ולמקם אותן בהסתכלות רחבה יותר. מעל לכל, התרבות משרה בנו את תחושת המורכבות המוסרית, הפסיכולוגית והמטפיזית של הקיום האנושי". (באור פניך יהלכון, עמ' 146).

"תנו רבנן: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד למטה ויתפלל, ואם לאו - ישב במקומו ויתפלל; רבי אומר: בין כך ובין כך - ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו...".

מכאן למדים אנו כי יש להקפיד גם על הכיוון שאליו מתפללים וגם על מצב האדם המתפלל, כך שיוכל לכוון בתפילה ככל יכולתו. תפילה במטוס, כידוע להגלים בטיסה, נתקלת בקשיים בשני התחומים הללו. במקרים בהם יש צורך להתפלל במטוס, יש לקבוע את זמן התפילה על פי מקומו של המטוס אילו היה על הקרקע בשעת התפילה. במידה ולא ניתן לעמוד, ניתן להתפלל אף בישיבה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תפילה (ה', א) שעמידה אינה מהדברים המעכבים את התפילה.

לעניין מקומו תפילה בחוץ לארץ בהם נוהגים להתפלל תפילות שלא בזמנן, אין להצטרף אליהן לכתחילה. אמנם, לגבי תפילת ערבית לביל שבת לפני צאה"כ או אף לפני השקיעה נאמר במשנה ברורה (או"ח, רס"ז, סק"ג) ובביאור הלכה (שם, ד"ה 'ובפלג') וכן בערוך השולחן (שם, סעיף ג') שיש מקלים בציבור בערב שבת להתפלל מנחה וערבית בין פלג המנחה לשקיעה, אלא שלכתחילה יש להקפיד להתפלל מנחה קודם פלג המנחה.

בית המדרש הרעיוני של בית הלל

חברי בית המדרש ההלכתי, אשר היו שותפים לדיונים ולתשובות:

הרב צבי קורן, מרכז בית המדרש הרעיוני • הרב אביה רוזן • הרב אביע"ד סנדרס • הרב אודי פרומן • הרב איתמר אלדר • הרב אשר אלטשול • הרבנית אשרה קורן • הרב דוד מישלוב • הרב יהודה ראק • הרב יואל בן נון • הרב יואל פינקלמן • הרב יצחק איזנר • הרבנית נחמה ברש • הרב רונן נויבירט • רחל לבמור • הרבנית רחלי פרנקל-שפרכר • הרב שמואל ריינר

היחס הראוי של היהדות לתרבות ולאמנות

האם העיסוק בתרבות מהווה דבר ראוי ורצוי בעל ערך חיובי? האם הוא דבר מותר, ניטרלי, או אולי דבר אסור? האם התרבות הכללית המצויה היום מאפשרת לאדם ירא שמים להשתתף ביצירה ובצריכה שלה, או שתכנים רדודים ומתירניים מאלצים אותו לפרוש ממנה?

1. התרבות והאמנות הינן צורך והכרח אנושיים, ומקורות רבים ביהדות מלמדים על התרומה העמוקה שלהן לאדם ולחברה, ועל החובה להביא ברכה זו לעולם.
2. אמנם גם סכנות יש בתרבות, ועל כן יש לעסוק בה במידה ובהערכה הראויה לה, בגבולות ההלכה ועל פי רוח התורה.
3. התרבות והאמנות במהותן הינן ידיד ובעל ברית לתורה ולקדושה - לא אויב. כשניגשים לעסוק בתרבות, לא נכון לבוא ללא כל מודעות ובחינה, אך מאידך אין לבנות חומות גבוהות ומאיימות כנגדן. יש לגשת לעיסוק בהן באומץ ובחיוב עם קו עדין של זהירות ובתוך הגבולות ההלכתיים.
4. במרכז התייחסותנו לתרבות עומד האדם העוסק בה. עבודת השם היא הבסיס של דרך החיים על-פי התורה, ובתוכה על האדם לשלב את עיסוקו בתרבות, כך שעיסוק זה ישתלב בהתפתחותו הרוחנית וצמיחתו האישית. דווקא מתוך חרות ואחריות, עם גבולות נכונים, נוכל להביא לעולם את הברכה שיש בתרבות ובאמנות.
5. עלינו לעודד אנשי אמונה לעסוק בתרבות ובאמנות. כך יתגברו וילכו ההרמוניה והברכה ההדדית המשותפת של האמונה והאמנות, וישפיעו לטובה זו על זו, ועל עם ישראל ועולמו של הקב"ה בכלל.
6. במאמר זה ביקשנו לבסס את הגישה העקרונית לסוגיה חשובה זו. ניתן להציע רעיונות מפורטים יותר, עבור המבקש להעמיק את השילוב שבין התורה והתרבות בחיינו ובעתיד נידרש לכך, בסייעתא דשמיא.

אלה הן, כמובן, כותרות, הדורשות פירוט והעמקה, אך לעת עתה הן ממחישות את הברכה הגדולה האצורה באמנות ובתרבות. בנוסף לכך, מדברי הרב קוק למדנו שהאמנות מכשירה את האדם להתעלות למעלות הנשגבות ביותר:

"כל התרבות הזמנית בנויה היא על יסוד כח המדמה ... המליצים והמספרים, הדרמטוריים [=מחזאים] וכל העוסקים באמנות היפות נוטלים מקום בראש התרבות, והפילוסופיה פוסחת וצולעת ואין לה מעמד ... אמנם כל זה הוא יסוד עצה מרחוק, עצת ד' היא להשלים את כח המדמה, מפני שהוא בסיס בריא [=חזק] לרוח העליון שיופיע עליו ... על כן מתבסס כעת רוח המדמה עד שייגמר בכל תיאורו, ואז יהיה כסא נכון ושלם לרוח ד' העליון ויכטר לקבל אור רוח הקודש עליו, שהוא רוח ד' רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ד' (ישעיה יא, ב) ... והקורטוב הפנימי שלו הוא באמת יסוד כל היופי, ומתגלה על ידי חזיון הנבואה ..." (בספר אורות, עמ' לד-לו).

החשיבות שהחברה מייחסת היום לפיתוח כוחות היצירה האנושיים, הינה לדעת הרב קוק, בסיס לרוח העליון, לרוח הקודש ולנבואה. מתוך העיסוק בתרבות ובאמנות ילכו ויתפתחו כוחות נפשיים ורוחניים חזקים, כוחות שלא יתפתחו בדרך אחרת, וכשאלה יתחברו לתורה ואמונה הם עתידים להביא עד לחידוש הנבואה.

יתרה מכך, העובדה שחלק מרכזי בתרבות העכשווית נקשר ביצירה ויוזמיות, בעיקר בקולנוע ובתיאטרון, מביאה בכנפיה ברכה מיוחדת לעולם. פעמים רבות נשמעת ביקורת על תרבות הצפייה בסרטים הבאה לעיתים על חשבון קריאת הספרים, חוויה בה לכאורה קיים מימד עמוק יותר של צמיחה אישית. עם זאת, ע"פ הרב קוק, ההתפתחות של תעשיית היצירה היוזמית מרחיבה את כח הדמיון ומביאה לעולם בשורה שאינה פחותה בחשיבותה. הדבר נכון בוודאי לגבי היצור, אך גם הצופה מתברך מהעשרת דמיונו הנפתח אל חוויות חדשות דרך הצפייה. הרב קוק ראה בפיתוח הדמיון של האדם חלק מתהליך של השבת כוחות רוחניים שאבדו מן העולם, כאמור - עד לכח הנבואה, ולכן חשוב לתת מקום ליצירה התרבותית הזו בדורנו, דור של צמיחת גאולה.

פרק ב' - ביטול תורה?

ישנם אנשים הרואים ביטול תורה בכל עיסוק בתרבות. ואכן, במחלוקת מפורסמת בגמרא בברכות (לה ע"ב), מבין רבי שמעון בר יוחאי כפשוטו את הפסוק "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך" (יהושע א, ח). לעומתו סובר רבי ישמעאל, שלימד התורה צריך להתמזג עם דרך ארץ - "הנהג בהן מנהג דרך ארץ", דהיינו: עם החיים האנושיים הטבעיים. וכבר אמר שם אב"י: "הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, [=עשו] כרשב"י ולא עלתה בידן".

יש להבחין בין אדם שאינו עוסק בתורה, בבניין אישיותו ובתיקון עולם, אלא מעביר את ימיו בבטלה, לבין אדם שעוסק בתורה, חי חיים שיש בהם משמעות ותרומה לכלל, וחלק מכוחותיו ומזמנו הוא מקדיש לתרבות. על הראשון אמר רבי חנינא בן חכניאי במשנה (אבות פרק ג, משנה ד): "המפנה ליבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו". על השני אמר שם רבן גמליאל (פרק ב, משנה ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". כולנו צורכים תרבות מסוגים שונים, מי יותר ומי פחות. המחשבה כאילו התורה אוסרת את כל עולם התרבות משולה לדברי ה"חפץ חיים" בפתיחה לספרו על הלכות לשון הרע:

"היצר הרע מראה לאדם שהכל נכנס בכלל לשון הרע, ואם כן אי אפשר לחיות ... אם לא שיפוש לגמרי מענין העולם".

ועל ידי כך דווקא גורמת לאדם לדבר לשון הרע ללא הבחנה.

בדומה לכך כתב הרב דוד סתינו:

"דווקא המחשבה שעולם ההלכה אינו מכיר כלל בתרבות של פנאי יכולה לגרום למכשול גדול, שכן אם כך האדם לא יבחין בין אסור למוותר, שהרי הכל אסור. אך באמת טעות גדולה היא זו, ולא כך דרכה של תורתנו. תורתנו תורת חיים היא, לחיים ניתנה ולא לצער, והיא מבחינה בין האסור והמוותר, הרצוי והמאוס, גם בתוך עולם הפנאי". (מופיע בספרו: בין הזמנים, עמ' 33).

בהמשך הסוגיה בה מובאת המחלוקת בין רשב"י לרבי ישמעאל על תורה ודרך ארץ מלמדנו רבי יהודה בר' אלעאי:

"בוא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו חזו נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו חזו לא נתקיימה בידן".

למדנו מכאן שהתורה חייבת להיות "קבע" בחייו של האדם, ודווקא כך המיזוג של דרך ארץ עם התורה עולה יפה.

שאלת ה"קבע" וה"עראי" אינה מתמצה רק בשאלת מספר השעות שאדם מקדיש לכל חלק מחייו, אלא בעיקר בשאלה מהו הדבר המרכזי המכוון את דרכו, כפי שכתב הרב קוק:

"ועיקר שם עראי וקבע, אין תלי כ"כ בזמן, כמו בהסכמת הדעת, שהדבר שמחזיק האדם לעיקר הוא קבע, גם שמסיבות יעסוק בה מעט זמן". (עין איה על ברכות לה).

מכאן לענייננו: על האדם מוטל להעמיד את עבודת השם במרכז חייו, הוא חייב ללמוד תורה, לפתח את אישיותו ואת מידותיו ולתרום לקהילה. אין זה מוביל למסקנה שהוא אינו יכול לעסוק בתרבות ובאמנות. אדרבה: ככל שהתורה היא הבסיס של דרך חייו של אדם, ה"קבע" שלו, כך דברים תרבותיים נוספים עשויים להשתלב כחלק חיובי בחייו, ואף להעשיר את תורתו.

הבחנה נוספת העלה הרב דוד סתינו (בין הזמנים, עמ' 21) בין "פנאי" במובן שלילי - ריק, לבין פנאי במובן זה שהאדם פנוי להחליט למה להקדיש את זמנו ואת כוחותיו, והוא יכול להשתמש בהם לטובה. הבחנה זו משתלבת היטב בדברינו: מטרת העיסוק בתרבות אינה "להרוג" את הזמן, אלא להחיות את האדם. ככל שהתורה היא הבסיס להתפתחותו, כך אתה יכול להביא לכך שהעיסוק שלך בתרבות יהיה חלק מההתפתחות זו.

אולם האם התרבות הכללית באמת מביאה ברכה וקדושה לעולם ?

פרק ג' - גבולות !

לעומת היופי והברכה שיש בתרבות, ישנם גם קשיים וסכנות, ואסור להתעלם מהן.

הסכנות מתחלקות לשני סוגים: סכנות הנובעות מעצם העיסוק בתרבות, וסכנות הנובעות מהאופי של התרבות הרווחת בימינו.

הדגשנו את הפיתוח של הכוחות הטמונים בנפש האדם כברכה הטמונה באמנות, אך בה עצמה טמונה גם הסכנה של ההתרכזות באדם, ולא בעבודת השם.

הן הרש"ר והן הרב קוק, שמדבריהם הבאנו לעיל, מדגישים שערכי היופי והתרבות אינם עומדים בפסגת הערכים של האדם ודורשים הכוונה והגבלה, מתוך אמונה ועל-פי התורה.

למשל, מבהיר הרש"ר (בפירושו לבראשית ט, כז):

"חינוך האדם על ידי חוש היופי אינו תכלית עליונה ... אם קנה המידה למעשי האדם הוא סיפוק נפשו שלו, אם אין אידיאל מחוץ לאדם המזהיר באור עצמו. רק הכרת האמת והטוב המוחלט תביא את האדם למרום ייעודו".

בנוסף, אי אפשר להתכחש לכך, שבתרבות הרווחת היום בעולם ישנם מרכיבים שמקשים מאד על אדם שומר מצוות להיות שותף בהם, הן ברוח של התרבות, והן בפרטים. חלק לא מבוטל ממה שמתבטא בתרבות הוא ברוח חושפנית, שדוגלת בהוצאת כל מה שנמצא בנפש האדם החוצה, עם עכבות מוגבלות ביותר. ההתנגשות עם ההלכה ועם רוח התורה היא חזקה גם בהקשר של מתירנות בתחום המיני, אבל גם במובנים רחבים אחרים.

באותו מקום בו כתב הרב קוק ש"כל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש, שלא יצא אל הפעל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציא"ו הוא הבהיר:

"מובן הדבר, שרק את אותם האוצרות, שבהיפתחם מבסמים הם את אויר המציאות, טוב ויפה לפתח ... אמנם אותם הדברים הגנוזים, שקבורתם היא ביעורם, להם מתוקנת היתד שעל אזינינו לחפור ולכסות, ואוי לו למי שמשמשם ביתדו לפעולה הפכית, למען הרבות באשה [=דבר באוש, נמאס]" (עולת ראייה, שם).

אכן, האמנות צריכה להיות חלק מה"ביסוס" של המציאות, כח של עידון ותיקון, ולמטרה זו היא חייבת להתנהל בגבולות המתאימים למטרות אלה.

אולם אחרי ההדגשה של הצורך בגבולות - אין זה מביא אותנו למסקנה שצריך להתנזר מהתרבות והאמנות, או לצמצם אותן בצורה קיצונית.

פרק ד' - ברכה בתוך גבולות

ראינו את ההכרח ואת הברכה העמוקה שיש בעיסוק בתרבות ובאמנות, וראינו את ההכרח בגבולות ובמידת הזהירות כדי שהתרבות באמת תביא את ברכתה לעולם. המתח בין שני הצדדים האלה מעלה שאלה נוקבת: מהו המרחב הרצוי בתוך הגבולות: יצירה חופשית, רחבה, עם גבולות, או הכוונה מתמדת מה ראוי ומה לא ראוי ביצירה האמנותית,

מתוך שיקול דעת מתמיד, מפקח ומכוון?

פעמים רבות, וכך נוהגים רבים, למרות ההזדהות עם הברכה שישנה בתרבות, החששות ההלכתיים והרוחניים מצמצמים מאד את המקום שהם מעניקים לתרבות מבחינה מעשית. החשש מהסכנה שיש בה גובר על הסיכוי למצות את ברכתה. בניגוד לעמדה זו, אנו מגיעים מדברינו עד כאן למסקנה שונה: ביצירה התרבותית ישנה ברכה כל-כך חשובה, ברכה שעושה המלא מתגלה שהיא נעשית מתוך טבעיות, והיכולת להפיק מהתרבות את העושר שלה תלוי באדם העוסק בה. ולכן, כל זמן שהיא איננה מתנגשת בגדרי הלכה, יש לעודד ולהעמיק את העיסוק בתרבות ובאמנות, ולמצות את הברכה העמוקה שהיא מביאה לעולם.

יש הקוראים להפריד בין שני העולמות, בין האמונה והאמנות, ולקיים אותן במקביל זו לזו: אמנות בהקשר חילוני, ואמונה ללא אמנות! גם גישה זו מחמיצה את הברכה העמוקה שיש לתרבות להביא גם לתוך עולם האמונה, והיא גם עלולה ליצור עולם חילוני מלא רגש אנושי ולצדו עולם דתי טכני וחסר רוח. זוהי סכנה גדולה יותר מהחשש שהתרבות תפחז את הגבולות הראויים לה, שכן היא מעמידה בעמדת נחיתות וחולשה את האמונה והמצוות עצמן.

גבול נוסף שיש לתת עליו את הדעת הוא השאלה של מקור היצירה התרבותית: יצירות שמקורן אינו יהודי, או שאינן באות מתוך יראת שמים - מה מקומן בעיסוק התרבותי של עובד השם? גם כאן, נחזור על הראשונות: לא כל יצירה תרבותית ראויה לישראל ולעבודת השם, אך אין זו סיבה לדחות מעלינו את מכלול התרבות בכללה. נתנהל בתוך מסגרות הלכתיות, נבסס את דרכנו על תורה ועבודת השם, ולא נחמיץ את העושר התרבותי הקיים גם בעולם הרחב. אמנם בגולה היינו מוכרחים לשמור מכל משמר את נשמת ישראל שלנו מלהיכבש על ידי הסביבה הזרה בה חיינו, והחיבור בין תורה לאמנות ותרבות היה חזיון נדיר לאורך ימי הגלות, אך כאשר אנו שבים לחיות חיי עם בארץ ישראל בברכת השם, חוזר החיבור של התורה והחיים להיות דרך המלך של חיי תורה בארץ ישראל. כך כתב הרב קוק בעניין זה: "כשכח ישראל גדול ונשמתו מאירה בקרבו בהופעה וענפיו המעשיים מתוקנים, בסידור מלא, בקדושה בייחוד וברכה, במקדש וממשלה, בנבואה וחכמה, אז ההתרחבות לצד החול, לעינוגי החושים הרוחניים והגשמיים, להצצה חדירית ופנימית לתוך חיהם של המון עמים ולאומים שונים, למפעליהם וספירותיהם, התגברות עז החיים הטבעיים, כל אלה טובים הם ומסוגלים להרחיב את אור הטוב... משחק האור, משגלתה שכינה, משנועתקו רגלי האומה מבית חייה, החל הצמצום להיות נתבע. כל עוז חילוני עלול להיות לדועך, כל יופי טבעי וחשקו עלול להאפיל את אור הקודש... והתחום הקצר הולך הוא ומתרחב, כמדת ישועתן של ישראל, שהולכת ואורה קמעא קמעא" (בספרו אורות, אורות התחיה טו).

זכינו שבימינו, המציאות של עם ישראל בארץ ישראל הולכת ומתרחבת, וזו השעה להרחיב את אור הטוב בהדרגה גם לביטויים יצירתיים שונים של נפש האדם. באגרת לרגל פתיחת ב"ס "בצלאל" לאמנויות (אגרת קנח), כתב הרב קוק שהמחזה של "תחיית האמנות והיופי העברי בא"י" הוא מחזה "מלבב ומרהיב", אך עם זאת הוא מדגיש את החשיבות של שמירת הגבולות של עיסוק זה מבחינה הלכתית מעשית ובמיוחד מבחינה רעיונית. על גבולות אלה עצמן הוא כותב: "אמנם ההגבלה כשבאה, לצורך דברים טובים ונעלים לעצמם, היא דקה ורכה, ענוגה ויפה, "סוגה בשושנים" ... ודי לה לכנסת ישראל גדר של שושנים ... שרטוט אחד הנושא עליו את חותם ההגבלה, להאידיאה הנכבדה, מצד מה שלמעלה הימנה ... מבלי לפגום את החופש של כל אוצר מיוחד שברוח האדם ע"י ריתוקי ברזל וחומת-סינים".

הידיעה שיש "למעלה הימנה" היא עצמה משרטטת גבול עדין, השומר על האמנות מהידרדרות, ומאפשר לקיים את האנרגיה הטבעית של אמנות ותרבות המביאים ברכה וקדושה לעולם.

פרק ה' - מי צריך לעסוק בתרבות ובאמנות?

התרבות והאמנות נתונות הן בידי האדם. האדם יוצר התרבות, משקיע מ"דמו וחלו" ביצירה, ובורר שהוא חווה ביצירה חוויה יותר עמוקה מזו של מי שצורך את התרבות. ברם גם האדם צורך התרבות, משמש כגורם מרכזי בקביעת האופי והרוממות של התרבות. מהי אם כן, המשמעות הערכית של העיסוק בתרבות, הן עבור היוצר והן עבור הצורך?

כאן אנו חוזרים לנקודה שבה עסקנו בפרקים הקודמים: אדם שחי חיים שבעיקרם מכוונים "כלפי מעלה", גם עיסוקו התרבותי יהיה חלק מחיים כאלה, ולא גורם מנוגד אליהם. עליו מוטלת האחריות לכוון את עיסוקו בתרבות להיות חלק מתהליך התפתחות והצמיחה האישית שלו, וליצור את האזוניה בחיי הנפש שלו בין תורה לתרבות, ולעשותם לשלמות הרמונית באישיותו. לא נשנה את הדברים הדרושים תיקון בעולם התרבות ע"י התנזרות מעולם זה או הטפה למה שראוי או איננו ראוי, אלא ע"י כך שיגדלו בקרבנו אנשי

אמונה העוסקים באמנות, ונעודד אמנים בעלי אמונה להשתתף בעולם התרבות והאמנות ולהשפיע עליו.

לדוגמא, אנו רואים כיצד יוצרים דתיים בתחום המוסיקה יוצרים היום יצירות ברוח "ישראלית צעירה" יותר מבעבר, כך שהיצירות שלהם רלוונטיות לציבור הרחב, ודווקא ע"י כך הם משפיעים על עולם התרבות להיות עולם שקשור יותר לתכנים יהודיים ומרוממים, ובכך משפיעים על החברה בכללותה. תופעות דומות הולכות ומתפתחות בתחומים אמנותיים שונים, והם משמחים את הלב!

לכן, ראויים לברכה יוצרים בעלי אמונה בתחומי תרבות ואמנות שונים, היוצרים ומפרסמים את יצירותיהם בחברה הכללית, וכך בהדרגה מחוללים תנועה חיובית בהווה התרבותית. מדובר בתנועה שקשורה הרבה יותר מבעבר לקדושה ותכנים יהודיים, ומקרבת את הציבור הרחב לתכנים אלה.

בהקשר זה נזכיר דברים שכתב הרב יובל שרלו, ראש ישיבת ההסדר "אורות שאול": "תנאי הכרחי ליצור הוא עיצוב דמותו. כשם שבבניין המשכן הודגשה אישיותו של בצלאל עוד קודם ליכולתו האמנותית, והוא זה שהושיב בראש הצוות, אף על פי שצוות זה כלל אף את אהליאב ואמנים אחרים, כך נלמדת הלכה לדורות ...". (הרהורים בסוגיית תרבות ואמנות, בתוך: לזבולון - אסופת מאמרים לזכרו של זבולון המר, ירושלים תשנ"ט, עמ' להשלם).

הרב קוק, בהקדמתו לשיר השירים שהובאה לעיל, מעלה על נס את "שיר קודש" העוסקים באמנות. אמת, לא כל יוצר ולא כל מי שנהנה מתרבות הם "שיר קודש", ולא על כל אמן ניתן לומר "ואמלא אותו רוח א-לקים" כפי שנאמר על בצלאל בן אהליאב שיצר את המשכן (שמות לא, ג), אך לא נגיע ליצירה האמנותית והתרבותית העליונה ביותר על ידי כך שנפריד בין העוסקים בתורה ובעבודת השם לבין העוסקים באמנות. ככל שנחבר ביניהם, יגדלו מתוך השילוב של העולמות אמני קודש בדרגות הולכות ומתעלות. אנו נהנה ונתברך מן היצירה התרבותית בדרגותיה השונות, עד ליצירות עילאיות של שיר קודש.

סיכום

האמנות והתרבות הינם צורך והכרח אנושיים. כך מלמדת ההיסטוריה האנושית וכך ברא הקב"ה את העולם ואת האדם. ברכה עצומה באמנות, וחובתנו להביא ברכה זו לעולם.

גם סכנות יש בה באמנות, ועל כן יש לעסוק בה במידה ובהערכה הראויה לה, בגבולות ההלכה ועל פי רוח התורה.

התורה איננה מנוגדת לחיים. התורה מסתכלת בעין יפה על החיים, מעריכה ומכבדת את החיים ומקדשת אותם מתוך אהבה, תוך הצבת גבולות הכרחיים, והאמנות והתרבות בכלל זה.

התרבות והאמנות במהותן הינן ידידות ובעלות ברית לתורה ולקדושה - הן אינן אויב. כשניגשים לעסוק בתרבות לא נכון לבוא ללא כל מודעות ובחינה, אך גם לא עם חומות גבוהות ומאיימות, אלא עם קו עדין של זהירות ושל גבולות הלכתיים.

במרכז התייחסותנו לתרבות עומד האדם העוסק בה. עליו לכוון את חיי כלפי שמים, ולשלב בהם את עיסוקו בתרבות תוך שהוא בוחן את דרכו. עליו להיות מודע למקום ולמשמעות שהתרבות תופסת בחייו ובאישיותו, ולכוון את עיסוקו בתרבות כך שישתלב בהתפתחותו וצמיחתו האישית. ככל שעמידתו לפני הא-לקים היא הערך היסודי שעליו חיינו מבוססים - הרי גם העיסוק שלו בתרבות יילווה לכך, ואף יביא ברכה וקדושה לעולם האמנות והתרבות בכללם. לחילופין, אפשר לקבוע לו גבולות צרים שרק בתוכם ראוי שהוא ייחשף לתרבות, וכך לשמור עליו מהשפעה שלילית של תכני תרבות מסוימים, אך בה בעת נפגע ביכולתו לגדול ולהעמיק את הטוב שהוא פוגש בעולמו. עדיף ללמד אותו את הגבולות העדינים הנחוצים, ובתוכם לתת לו את החרות והאחריות לצמוח באופן טבעי. דומה הדבר להבדל שבין הניסיון להצמיח את העץ בדיוק כפי שרוצים - ניסיון שתמיד להיכשל, לבין יצירת סביבה המגינה על העץ, ובתוך סביבה זו לתת לו לצמוח על פי טבעו - זה יצליח, בעזרת השם!

לבסוף, עלינו לעודד אנשי אמונה לעסוק באמנות, כך יתגברו וילכו ההרמוניה והברכה ההדדית המשותפת של האמונה והאמנות, וישפיעו לטובה על זו, ועל עם ישראל ועולמו של הקב"ה בכלל.

במאמר זה ביקשנו לבסס את הגישה העקרונית לסוגיה חשובה זו. למי שבאמת מבקש להעמיק את השילוב של האמונה והאמנות בחייו, ניתן להציע רעיונות יותר מפורטים כדי לסייע לו במשימה חשובה זו. בעתיד נדרש לכך, בעזרת השם. גישה זו הינה חלק מדרכנו במציאות המבורכת והמורכבת של עם ישראל בימינו: חיבור התורה והחיים, המציאות והרוממות. זהו לחם חוקנו ומניע מרכזי של דרך פעולתנו בחברה הישראלית.

פרק א' - האם יש חשיבות לעיסוק בתרבות ואמנות?

אמנות הנגינה והשירה של הלויים במקדש זכו לתיאור נפלא על ידי רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי:

"אשר לחכמת הנגינה - צייר לך אומה המחשיבה את הניגונים ומטילה את זמרתם על החשובים באנשיה, הם 'בני לוי', העוסקים בנגינה כבמלאכת הקודש בבית הקדוש במועדים המקודשים ... והאמנות הזאת, החשובה מצד עצמה אצל כל בני אדם בכלל, נבדלת אז בייחוד בעיני כל בני האומה אצילת היחש וזכת התנונה, ובראש העוסקים בה דוד ושמואל." (מאמר ב, סד). מקור נוסף נמצא בתורתו של רש"י בפירושו לפסוק "יפת א-להים לפית וישכון באהלי שם" (בראשית ט, כז) שם הוא עוסק ביחס שבין היופי של יפת לערכים של שם:

"... באות אומות המקדישות את כוחותיהן ליופי, המטפחות אמנות ונוי אסתטי. הן מכירות אידיאל נעלה, שאליו יתעלה האדם. הן מורות לאדם להיות חס על היפה, לפרוש מעטה נועם על החושניות הגסה. לעסוק גם בעבודת הרוח על יסוד הנועם והנוי, בשירה, במוסיקה, באמנות יוצרת. אולם, חינוך האדם על ידי חוש היופי איננו תכלית עליונה ... רק הכרת האמת והטוב המוחלט תביא את האדם למרום ייעודו ... הפרא צובע את עורו ומשנה את הופעתו החיצונית, בכך כבר החל לעצב את דמותו וכבר נכנס לכלל תרבות, סופו שילמד לשעבד את האדם בהופעתו החיצונית, בסביבתו, בהנהגתו לחוק היופי והנימוס. תרבות הנועם, שעבוד הפרא למידת הטוב אשר יופיה של תרבות יפת היא פרוזודור לתורת שם, היא מכשירה את האדם לשעבד את כל ליבו למידה נעלה יותר של יופי נעלה יותר...".

לדברי רש"י, תשומת הלב ליופי החיצוני הינה צעד בדרך לטיפוח היופי הפנימי והנעלה יותר. הרב קוק התייחס לאמנות במקומות רבים. נזכיר בקצרה מספר עמדות יסודיות המצויות בדבריו.

"חוש האהבה מוכרח הוא להתפתח בכל פרטיו, להראות את כל אוצרות החיים השכליים, ההרגשיים, והדמיוניים שלו, ואז יובא אוצר ד', להתעלות לאהבה האצילת, ששם ד' נקרא עליה. כמו כן צריך החוש האסתטי בדרך כלל להתפתח יפה, עד כדי שתוכל הנשמה להתאחד בציוו התפארת האצילת, באופן שתוכל לעמוד במרחמי דרגותיה. והספורות שבו, ותאורות ההתרחבות של היופי שאחזה אותו, אע"פ שהם נוטים לענייני החול ולפעמים הם נטמאים מאד, אינם כי אם דרגות והכשרים, אל הטוהר העליון של הוד של מעלה שיופיע בעולם." (אורות הקודש, חלק ד, עמ' שצא).

לדברי הרב קוק, הרגש האנושי והחושיים האמנותיים מוכרחים להתפתח, כדי להמשיך ולהביא את האדם ואת החברה למעלות עליונות יותר. הפסל היהודי מלניקוף מביא בשם הרב קוק התייחסות מרגשת לציונים של רמברנדט. להלן ציטוטי מדברי הרב קוק:

"כשגרתי בלונדון הייתי מבקר בגלריה הלאומית, והתמונות האהובות עלי ביותר היו של רמברנדט. לדעתי רמברנדט היה צדיק, כשראיתי לראשונה את התמונות של רמברנדט הן הזכירו לי את מאמר חז"ל על בריאת האור. כשברא ה' את האור הוא היה כל כך חזק ומאיר שאפשר היה לראות מסוף העולם ועד סופו, וה' פחד שהרשעים ישתמשו בו. מה עשה? הוא גזר את האור ההוא לצדיקים לעתיד לבוא. אבל מדי פעם בפעם ישנם אנשים גדולים שה' מברך אותם בראיית האור הגנוז. אני סבור שאחד מהם היה רמברנדט, והאור שבתמונות שלו הוא האור שברא ה' בימי בראשית". (The Jewish Chronicle of London, Sept. 9, 1935, מובא על ידי ד"ר יהודה גלמן במאמרו "האסתטיקה במשנתו של הרב קוק", בספר יובל אורות, עמ' 168).

פרק ב' - ביטול תורה?

בברייתא במסכת עבודה זרה (יח ע"ב) נאמר: "תנו רבנן: ההולך לאיצטרינין ולכרום, וואה שם את הנחשים ואת החברין בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלורין - הרי זה מושב לצים, ועליהם הכתוב אומר 'אשרי האיש אשר לא הלך' ... כי אם בתורת ה' חפצו' (תהלים א, א-ב). הא למדת - שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה". כאשר בוחנים היטב את דברי הגמרא מתברר שהגמרא אינה מכנה את הדברים המופיעים בברייתא ביטול תורה, אלא טוענת שדברים אלו מביאים את האדם לידי ביטול תורה.

אין בברייתא הנחה שבכל רגע שאדם לא לומד תורה זו ביטול תורה. מה כן נאמר בברייתא? לתורה ישנה מגמה, היא באה להנחיל לעולם ערכים, להאיר את העולם באור של קדושה. ה"מושב לצים" - הדברים

שמבטלים את מגמתה של התורה בעולם, עליהם נאמר בברייתא שהם "מביאין את האדם לידי ביטול תורה". הפסוק המהווה מקור לדברים אלה הוא: "כי אם בתורת ה' חפצו". מתי דברים הופכים לביטול תורה? כאשר חפצו של אדם אינו התורה, כאשר התורה אינה החפץ הפנימי של האדם. אולם כאשר התורה היא המדריכה את חיי האדם, דברים נוספים מצטרפים אליה ומעשירים את האור שאותו אדם מביא לעולם.

פרק ג' - גבולות!

כמו רש"י, גם הרב קוק התייחס לדרשת רבי חייא בר אבא: "יפיות של יפת היא באהלי שם". הרב קוק הקפיד שהתוכן יהיה של שם, ורק היופי יהיה של יפת:

"אם אנו חלילה, עוזבים את התוכן של הקודש ורוצים להחיות את נשמתנו היחידה, נשמת האומה - הרי זה דבר שהיה לא יהיה. אולם, בשעה שאנו באים לסגנון את החיים, לתת לחיים צורה חיצונית, אנחנו אומרים ... שלא ניעלב אם נצטרך להשתמש בעזרת כוחות חוץ בהכנת הצורה החיצונית לחיים..." (מאמרי הראי"ה, עמ' 477).

במקום אחר, באגרת לרגל פתיחת ב"ס 'בצלאל' לאמנויות (אגרת קנח), שהוזכרה בגוף המאמר, כתב הרב קוק שהמחזה של "תחיית האמנות והיופי העברי בא"י" הוא מחזה "מלב ומרהיב", אך עם זאת הוא מרחיב בחשיבות של שמירת הגבולות של עיסוק זה מבחינה הלכתית מעשית ובמיוחד מבחינה רעיונית:

"לכללות חמדת היופי האמנותי, המתגשם ביצירות מעשיות, מעשי ידי אדם, מְתִיחֵשׁ עֲמָנוּ לעולם ביחש טוב וחביב, אבל גם מוגבל... היופי בעצמו כבר עלול הוא להתהפך בידי ההמון הגס למין גלוסקא-שמנונית ומשקה משכר, אם לא יוכל לינק מהדר האמת המדעית והמוסרית" אם כן, כדי שהאמנות תמלא את ייעודה עליה להתקיים בתוך גבולות של תורה וקדושה.

פרק ד' - ברכה בתוך גבולות

על ההבדל שבין ימי הגלות למציאות החיים בארץ ישראל בדור של גאולה עמד גם הרב יחיאל יעקב וינברג, בעל ה'שרידי אש':

"צורת חיינו בגלות שונה היא תכלית השינוי מזו שבעבר, שבתנו איש תחת גפנו ותחת תאנתו. חיינו אז לא היו רק חופשיים במשמעותם המדינית, אלא גם שלמים ותמימים עם עצמם. אין רפיון ואין קרע בין הצד המוחשי ובין הצד הרוחני שבחיים. חיי חול וחיי קודש שבת התלכדו לחטיבה אחת יחידה ומיוחדת, אלה ואלה דברי א-לוקים חיים ... התגלתה והתגשמה באומה הישראלית אז תורת אמת תורת האחדות ... ואולם מיום שגלינו מארצנו נפגמה התאמה זו בנשמת ישראל ... הרגש הדתי חדל לינוק במישרים ובחיוב מרגש החיים, ורק ברגש פחד המוות ובמה שיבוא אחריו היכה את שורשיו. פסקה מישראל השמחה השלימה שמקורה בתום ההתאמה שבין הנפש ובין החיים." (לפרקים, עמ' שע"ח-שע"ט)

פרק ה' - מי צריך לעסוק בתרבות ובאמנות?

כפי שכתבנו למעלה, אדם שחי חיים שבעיקרם מכוונים "כלפי מעלה" - גם העיסוק התרבותי שלו יהיה חלק מחיים כאלה, ולא גורם שיהיה נוגד להם. דבר זה נכון בכל אדם, הקטן לפי דרגתו, והגדול לפי גדולתו המיוחדת, כפי שכתב הרב קוק:

"... מזלפת היא הנשמה, בעלת ההכרה והחפץ, הרגש והציוו, את קרני אורה הרוחניים החיים. והזרם הולך ושוטף, הולך ומציי. לא יכיל גליונות לבאר את החזון של איזה זמן של הזרמת הנשמה, גם של קטן שבאנשים. וזה הולכת היא העשירות ומתגדלת עד שבאה בגאון המחשבה, בגדולי הציוו, למדרגה נפלאה ..." (אורות הקודש, חלק א, עמ' קע).

לא זו בלבד שיש התאמה בין המדרגה של היוצר לבין האור שמתגלה ביצירה שלו, אלא שבעל מדרגה גבוהה עשוי אף לרומם יוצרים אחרים: "הצדיקים המופלאים ... חושיהם הרוחניים, אפילו ביחס להתוכן האסתטי הרגיל, בהכרת היופי שבמראות, שבשירה, שבסדר, שבמדינה ובמוסר, וש בכל ערך, מתכפלים בכפלים אדירים ... וכל בעלי אומניות שבחכמות היפות מתעלים, מתעדינים ומתברכים על ידי השפעתם (אורות הקודש, חלק ג, עמ' שו).

הרבנים והרבניות החברים בבית הלל:

הרב אבי קדיש | הרב אבי קנאי | הרב אבי רזניקוב | הרב אביה רוזן | הרב ד"ר אביעד סטולמן | הרב אביעד סנדרס | הרב אביעד תבורי | הרב ד"ר אברהם וולפיש | הרב אהד טהר לב | הרב אהרון וקסלר | הרב אהרון ליבוביץ | הרב אהרון ריבקו | הרב אודי פרומן | הרב אורי סמט | הרבנית אוריה מבורך | הרבנית אושרה קורן | הרב איאן חיים פאר | הרבנית איילת ליבזון | הרבנית אילנה פודימן סילברמן | הרב אילעאי עופרן | הרב איתאל אורון | הרב איתמר אלדר | הרב אלדד זמיר | הרב אייבי ושלר | הרב אלכס ישראל | הרב אלקנה שרלו | הרב ד"ר אמיר משיח | הרב אמנון בזק | הרב אסי בלנק | הרבנית אסתר פישר | הרבנית אסתי רוזנברג | הרב אפריים ב"ק | הרב אפרים זיק | הרב אריאל קונסטנטין | הרבנית אריאלה ביגמן | הרב אשר אלטשול | הרב אשר סבג | הרב אשר פויכטונגר | הרב בני דה לה פואנטה | הרב בני הולצמן | הרב בני להמן | הרב יהושע אמרו | הרב ד"ר ג'רפי וולף | הרבנית דבורה עברון | הרב דוד ביגמן | הרב דוד בן-זאון | הרב דוד ברופסקי | הרב דוד זנו | הרב ד"ר דוד מישלוב | הרב דני טרופר | הרב דניאל רוט | הרב דני בלר | הרב דני וולף | הרב דני סגל | הרב ד"ר דרור פיקסלר | הרב וורן קיי | ורד מזומן אביעד | הרב זאב וייטמן | הרב חגי גרוס | הרבנית חגית זליס | הרב חיים בורגנסקי | הרבנית ד"ר חנה פרידמן | הרב חנוך חיימוביץ | הרב חנוך שלזינגר | הרב טובה גנזל | הרב יאיר יניב | הרב יאיר סילברמן | הרב יאיר קאהן | הרב יאיר שפיץ | הרב יהודה גלעד | הרב יהודה ישרים | הרב יהושע אנגלמן | הרב יהושע גרינשטיין | הרב יהושע פרנקל | הרב יואל בן נון | הרב יואל פינקלמן | הרב יהודה ראק | הרב יוני ברלין | הרב יוני רוזנצווייג | הרב יוסי סופר | הרב ד"ר יוסף סלוטניק | הרב יעקב אוחיון | הרב יעקב מאוזר | הרב יעקב מור יוסף | הרבנית יעל ציגלר | הרב יעקב לופט | הרבנית יפית קלימר | הרב ד"ר יצחק אבי רונס | הרב יצחק אייזר | הרב יצחק בלאו | הרב יצחק בן דוד | הרבנית עו"ד ירדנה קופ יוסף | הרבנית כרמית פיינטוך | הרב ליאור שיליאן | הרב מאיר נהוראי | הרב מאיר רובינשטיין | הרב מומי פאלוך | הרב מורי שוורץ | הרב מייק שולץ | הרבנית עו"ד מיכל טיקוצ'ינסקי | הרבנית מיכל נגן | הרבנית מישל פרבר | הרב מלאכי קופמן | הרבנית מלי ברופסקי | הרבנית מלכה בינה | הרב מנחם וינברג | הרב משה אברמן | הרב משה כהן | הרב משה פינצוק | הרב משה שפטר | הרבנית ד"ר מרים פלדמן קיי | הרבנית מרים רייסלר | הרבנית נחמה גולדמן ברש | הרבנית נחמה פורת | הרבנית ד"ר נעמה סט | הרבנית נעמי אדלר | הרב ד"ר נתן לופז קרדוזו | הרב נתנאל פרידלר | הרב עדי בן שחר | הרב עדי סולטניק | הרב ד"ר עדיאל כהן | הרב עמית קולא | הרבנית ענת נובוסלסקי | הרבנית אילנה פודימן סילברמן | הרבנית ד"ר פנינה נויבירט | הרב צבי קורן | הרב עו"ד צוריאל בובליל | הרב ד"ר צחי הרשקוביץ | הרבנית ציפי רמתי | הרב ד"ר קלמן נוימן | הרב ראובן קרוגר | הרבנית רבקה לינזר | הרב רוני לטר | הרב רוני נחשון | הרב ד"ר רונן לוביץ | הרב רונן נויבירט | הרב רונן סלע | הרבנית ד"ר רות וולפיש | הרבנית ד"ר רחל לבמור | הרבנית רחל שפרכר פרנקל | הרבנית רחל קרן | הרב ד"ר שאול פרבר | הרבנית שושנה בובליל | הרב שלמה ברין | הרב שלמה דוב רוזן | הרב שלמה הכט | הרב שלמה וילק | הרב שלמה חן | הרב שלמה ריסקין | הרב שמואל וייס | הרב שמואל סלוטקי | הרב שמואל פויכטונגר | הרב שמואל קליצנר | הרב שמואל ריינר | הרבנית שני טרגין | הרב שרון שלום | הרבנית שרונה הליקמן | הרבנית ד"ר תהילה אליצור |

בית הלל - הנהגה תורנית קשובה (ע.ר.) 0559441-58, חפשו אותנו בפייסבוק B.Hillel:
www.BeitHillel.org.il: חפשו אותנו בטוויטר twitter.com/Beit_Hillel: (למידע ולתרומות):
מיייל: office@BeitHillel.org.il | כתובת למכתבים: עקיבא 47 רעננה 43201,
פקס: 03-7617477 לתרומות: https://trum.ly/donate/6
הרב רונן נויבירט, מנכ"ל בית הלל: 052-7710121 | ronennoy@gmail.com
יובל בן יהודה, עוזר מנכ"ל בית הלל: 054-8068229 | yuvalby6@gmail.com
ליאת נוב, דוברת בית הלל: 054-5558546 | liat@mashrokit.co.il

הצטרפו לרשימת התפוצה שלנו ובואו לעשות יחד איתנו את השינוי!

